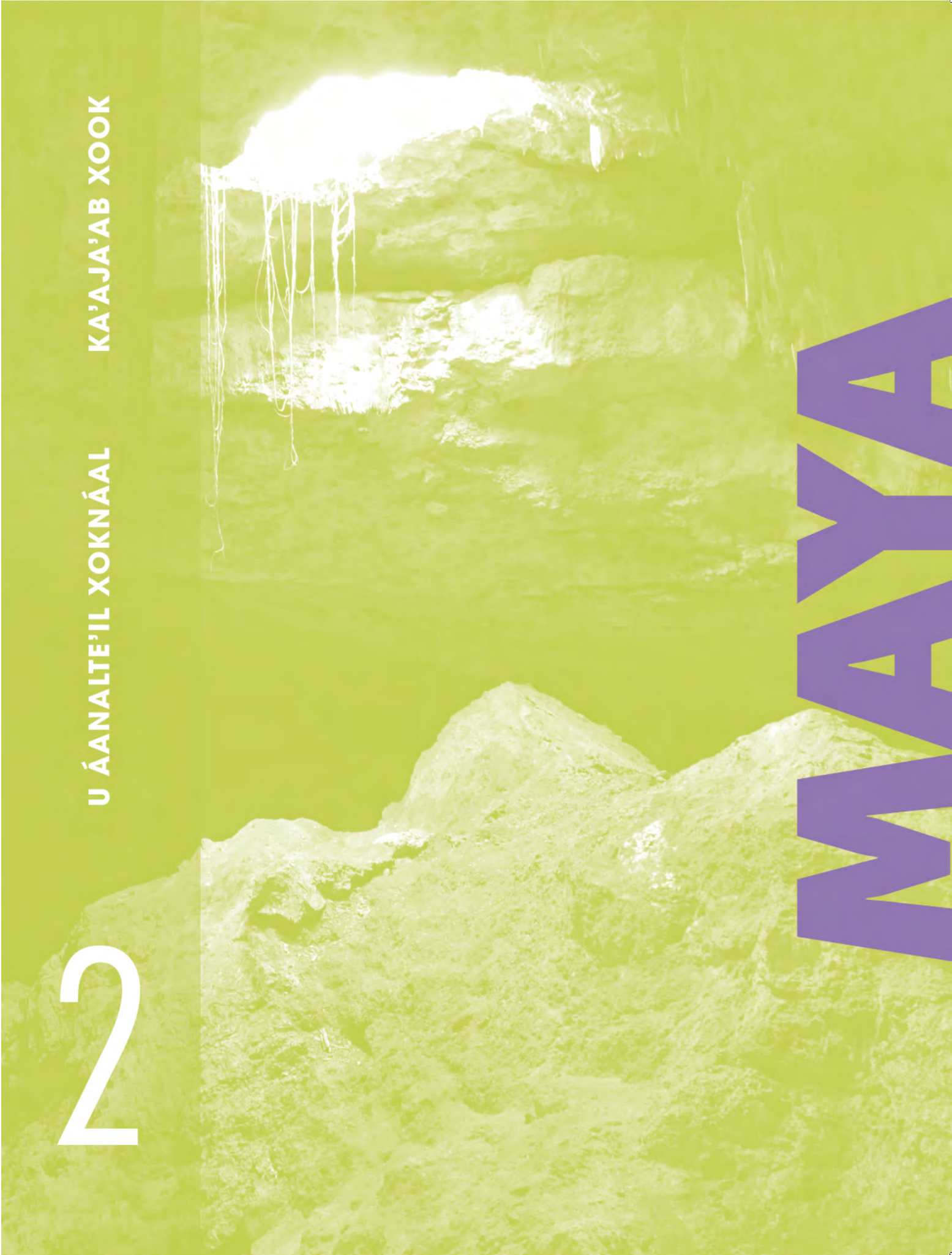

2

U ÁANALTE'IL XOKNÁAL

KA'AJA'AB XOOK

WAYA

Se agradece a la Comisión Nacional de Derechos Humanos
y a la Cuarta Visitadora General,
Mtra. María Eréndira Cruzvillegas Fuentes
por su colaboración para las ilustraciones de la primera página.

Way tu lu'umil Yucatane' yaan yáanal lu'umil
u k'ab ja ku yalkabi' le tu'ux ku chíikpajalo'
k-a'alik u k'aaba'e "Ts'ono'oto'ob" beytuno'
yáanale' ja' yóok'ole kelenche wa ma'e' kaaj,
kch'i'ibalo'obe' tu ts'aob u k'aaba' óoli' tu láakal le
ts'ono'oto'obo' tumen ku tukultiko'obe' ki'ilich
tumen leti'ob jóoyabtik u kuxtal wíinik yéetel
u ba'alche'ilo'ob yok'olkab.

BAJA
CALIFORNIA

SONORA

CHIHUAHUA

COAHUILA

BAJA
CALIFORNIA
SUR

SINALOA

DURANGO

ZACATECAS

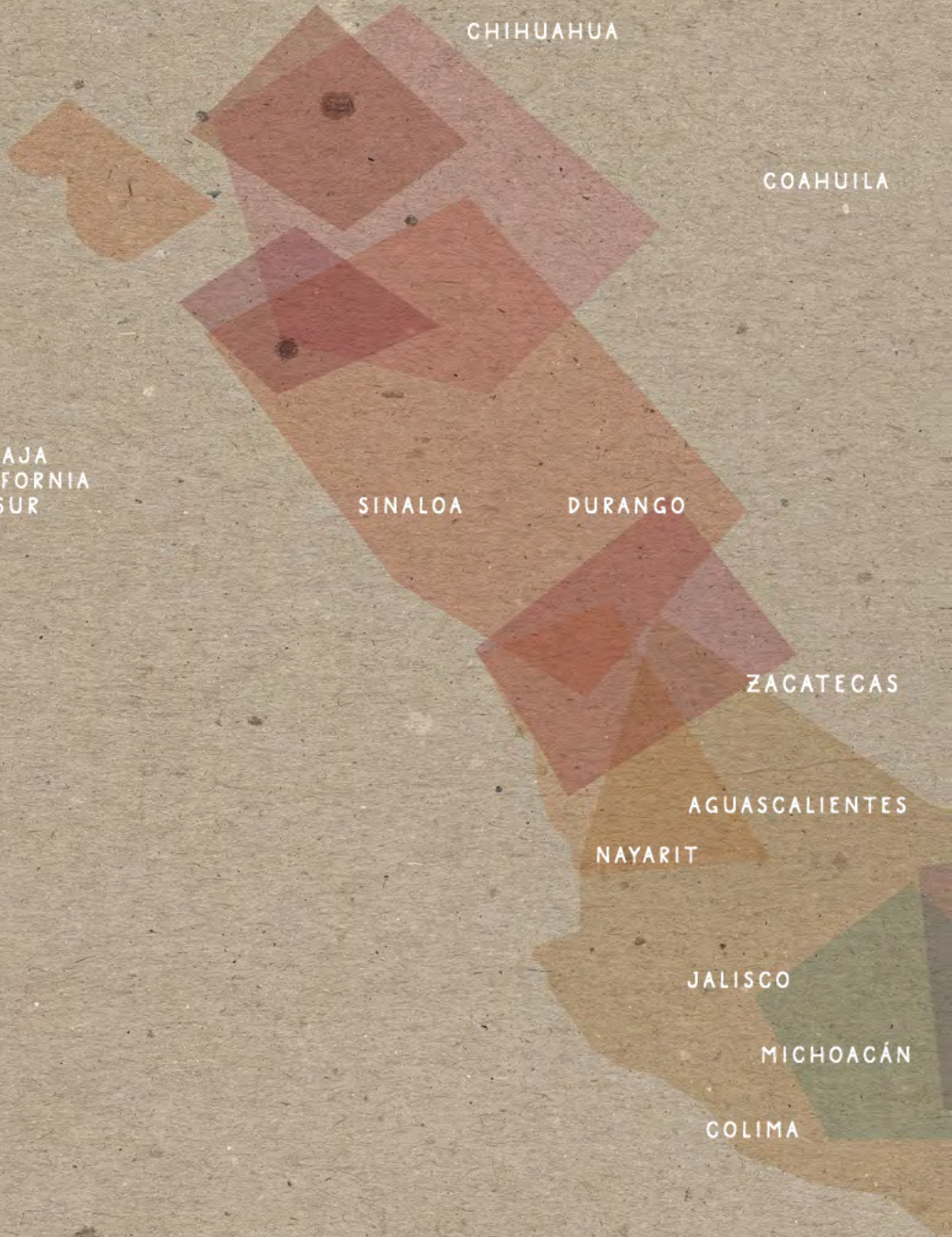
AGUASCALIENTES

NAYARIT

JALISCO

MICHOACÁN

COLIMA

NUEVO LEÓN

TAMAULIPAS

SAN LUIS
POTOSÍ

GUANAJUATO

QUERÉTARO

HIDALGO

ESTADO
DE MÉXICO

TLAXCALA

MORELOS

PUEBLA

VERACRUZ

GUERRERO

OAXACA

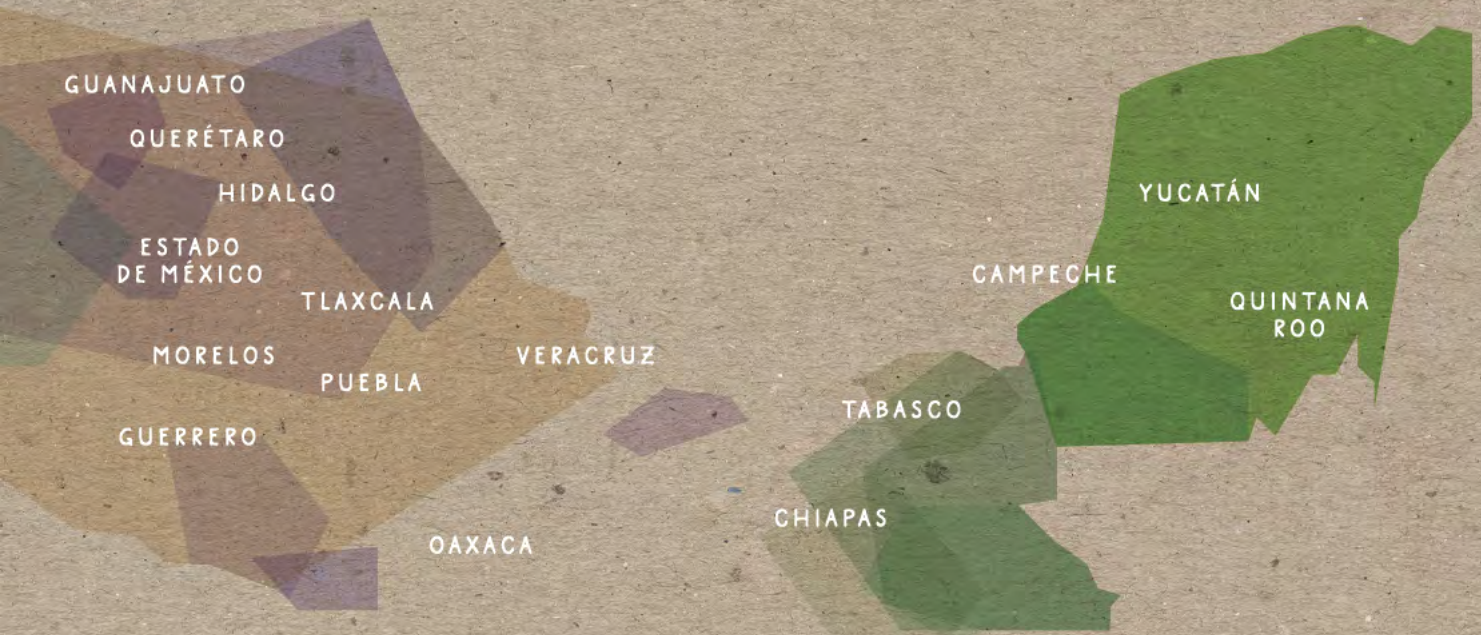
TABASCO

CHIAPAS

YUCATÁN

CAMPECHE

QUINTANA
ROO

Otto Granados Roldán
SECRETARIO DE EDUCACIÓN PÚBLICA

Javier Treviño Cantú
SUBSECRETARIO DE EDUCACIÓN BÁSICA

Rosalinda Morales Garza
DIRECTORA GENERAL DE EDUCACIÓN INDÍGENA

Alicia Xochitl Olvera Rosas
DIRECCIÓN DE EDUCACIÓN BÁSICA

Édgar Yesid Sierra Soler
DIRECCIÓN PARA EL FORTALECIMIENTO Y DESARROLLO PROFESIONAL DE DOCENTES DE EDUCACIÓN INDÍGENA

Lucía Tepole Ortega
DIRECCIÓN PARA EL DESARROLLO Y FORTALECIMIENTO DE LAS LENGUAS INDÍGENAS

Erika Pérez Moya
DIRECCIÓN DE APOYOS EDUCATIVOS

SECRETARÍA DE EDUCACIÓN DEL ESTADO DE CAMPECHE:

Ricardo Miguel Medina Farfán
SECRETARIO DE EDUCACIÓN

Luis Alfredo Canul Tun
JEFE DEL DEPARTAMENTO DE EDUCACIÓN INDÍGENA

Verónica del Carme Arcila Loyo
COORDINADOR LOCAL DEL PIEE

SECRETARÍA DE EDUCACIÓN DEL ESTADO DE QUINTANA ROO:

Ana Isabel Vásquez Jiménez
SECRETARIA DE EDUCACIÓN

Rafael Antonio Pantoja Sánchez
SUBSECRETARIO DE EDUCACIÓN BÁSICA

Oscar Luque Rodríguez
DIRECTOR DE EDUCACIÓN PRIMARIA

Graciela Isabel Pacheco Castillo
JEFA DE DEPARTAMENTO DE EDUCACIÓN INDÍGENA

SECRETARÍA DE EDUCACIÓN DEL ESTADO DE YUCATÁN:

Delio José Peniche Novelo
SECRETARIO DE EDUCACIÓN

Guadalupe Leticia Quetzal Hoil
DIRECTORA DE EDUCACIÓN BÁSICA

Higinio Chan Acosta
DIRECTOR DE EDUCACIÓN INDÍGENA

Milner Rolando Pacab Alcocer
JEFE DE DEPARTAMENTO DE LENGUA Y CULTURA

Marta Alicia Pinto Loría
COORDINADOR ESTATAL DEL PIEE

COORDINACIÓN GENERAL:
Rosalinda Morales Garza

COORDINACIÓN:
Lucía Tepole Ortega
Juana Zacarías Candelario

AJKA'ANSAJO'OB YANO'OB ICHIL MÚUCH'KABIL MAAYÁAJ PETENIL:
Luis Alfredo Canul Tun, Norma Leticia Collí Kantún, Blanca Magdalena Collí Chim, Edgar Efraín May Chi, Luis Alberto Cauich Tun, Leni Rosalba Kú Cime, Modesto May Cituk, Felipe Conrado Tzuc, Norberto May Pat, Federico Ek Can, María Yolanda Caamal Chan, Milner Rolando Pacab Alcocer, Héctor Daniel Sima Cabrera, Armando Jesús Cahuich Muñoz, Rogelio Ake Mugarte, Luis Armando Tamay May, Ligia Zobeida Patrón Canché

ASESORÍA ACADÉMICA:
Jorge Cocom Pech

APOYO TÉCNICO-PEDAGÓGICO:
María del Pilar Rivera Sánchez

COORDINACIÓN EDITORIAL:
Erika Pérez Moya
Gabriela Guadalupe Córdova Córtes

CONCEPTO GRÁFICO:
Artes de México y del Mundo S.A de C.V

ILUSTRACIÓN DE LA PRIMERA PÁGINA:
Flor de Vida Amaro Zilli

SERVICIOS EDITORIALES:
Sociedad para el Desarrollo Educativo
Prospectiva S.A de C.V

FORMACIÓN:
José Hernández Pasten

ILUSTRACIÓN:
Laura Mancilla (coordinación), Carlos Álvarez, Einar Salcedo, Egnar García

FOTOGRAFÍA:
José Ángel Martínez Vázquez (portada).
Teúl Moyrón Contreras, Ricardo Moura, Maya Goded / Fototeca Nacho López, Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas.
Banco de Imágenes Shutterstock.

Agradecemos al Sr. José Antonio Pérez Porrúa Porrúa, Editorial Porrúa S.A. de C.V. y a la señora Guadalupe Apendinni viuda de Vargas, por su autorización para el uso de las imágenes de *La Familia Burrón* en este Libro de Texto Gratuito.

© Dirección General de Educación Indígena
Avenida Universidad 1200, piso 6,
cuadrante 10, ala sur,
Col. Xoco, C.P. 03330, Benito Juárez,
Ciudad de México.

Primera edición, 2018.
ISBN: 978-607-8456-60-4

Impreso en México.
Distribución gratuita.
Prohibida su venta.

Reservados todos los derechos. Se prohíbe la reproducción total o parcial de esta obra por cualquier medio electrónico o mecánico sin consentimiento previo y por escrito del titular de los derechos.

MAYA

U ÁANALTE'IL XOKNÁAL

KA'AJA'AB XOOK

NOMBRE DEL ALUMNO(A)

NOMBRE DE LA ESCUELA

GRADO

GRUPO

POBLACIÓN

ESTADO

E'E SAJIL

In yaabilfa'an xoknáalo'ob:

Le áanalte' yaan ta k'aba' meentbilak tumen ka'ansaj xooko'ob ti' u lu'umilo'ob, Campeche, Quintana Roo yéetel Yucatán máaxo'ob ts'o'ok u máan ja'abo'ob táan u ka'ansiko'ob le maayat'aan ku t'a'anal ti' a wotoch yéetel ti' a kaajalo'. Ichil u wáalalile' tu ts'áajo'ob ya'abach ba'alo'ob u yojelo'ob yéetel u tuukulil u yáantikech yéetel u yáantik xan a wéet xookilo'ob uti'al a kanike'ex xook tak ts'iib ich maayat'aan ichil tsikbalo'ob, xookilo'ob, oochelo'ob, k'aayo'ob, k'os ju'uno'ob, múuch' báaxalilo'ob yéetel uláak' jejeláas meyajo'ob kéen u tsoltech ajka'ansaj xook; ichil uláak' ba'alo'obe' yaan a kanik a ts'iibt a k'aaba' yéetel yaan a ts'iibtik mejen tuukulo'ob sáansamal, tu'ux kun ch'iikbesbil bix u kaambalil yéetel bix u ka'ansa'al maayat'aan ichil u najil a xook.

Wa ka wáalfik tuláakal le áanalte'a' je'el a wilike', ichil báaxalil yéetel ki'imak óolale' yaan a k'ajóoltik ba'ax k'amkuch, k'iink'aaba', jolch'ak, u xo'okolk'iin yéetel u tsikbalil k ch'i'ibalo'ob.

K'aajakteche' u k'aaba' a t'aane' maayat'aan. Le je'ela' ku t'a'anal ti' u petenil *Yucatán* ma'ili' k'uchuk sak wíniko'obe'; le beetike', ti' le áanalte'a' ku táan óolta'al u ts'iibóolal a yuumo'ob yéetel a noolo'ob uti'al u mu'uk'a'antal yéetel ma' u ch'éenel u t'a'anal tumen u noj ch'iikulal a ch'i'ibalil.

KAAJÓOLT A ÁANALTE'

XOOK

TS'ÍIB

P'ISKAAMBAL

XAAK'AL

K'OOS

BÁAXAL

TUUKUL

TSIKBAL

U TSOOLIL KA'AJA'AB XOOK

YÁAXJAATS

K'amkuch
K'ink'aaba'

KA'AJAATS

Xo'okol k'iin
Jolch'ak

ÓOXJAATS

U tsikbalil k ch'i'ibalo'ob

YÁAXJAATS MEYAJ K'AMKUCH

Beet noj jayalju'uno'ob yóok'olal tojbe'enil yéetel k'óochbesajilo'ob ta kanaj ti' k'amkuch.

U yóol le meyaja' a tsolik, yéetel u yáantajil noj jayalju'uno'obe', u jo'ol meyaj tojbe'enil yéetel u k'óochbesajil k'amkuch.

In k'aaba' yéetel u k'aaba' in láak'tsilo'ob.

In k'aaba'.

U k'aaba' in láak'tsilo'ob.

Tsikbalt ba'ax múuch' meyajilo'ob suuk u beeta'al ta wotoch yéetel ta kaajal.

Ts'íibt ba'ax múuch' meyajilo'ob k'a'abet uti'al u yaantal ma'alob kuxtal ichil u kúuchil a xook.

K'aja'antech wáaj ba'ax le k'amkucho' yéetel ba'axten ku beeta'al. Tsikbalt yéetel a wéet xooko'ob máakalmáak ts'aba'an a beetej.

Kaxant ta'aka'an t'aano'ob yóok'lal k'óochbesajilo'ob:

áantaj
meyaj
míis
toj óolal
pak'ach
xook

e	ée	m	íi	s	k'	s	óo
s	b	e	k	úu	s	n	k'
áa	j	y	áa	íi	m	t'	ts
n	m	a	m	x	y	s	p
t	o	j	óo	l	a	l	a
a	l	ts'	b	u'	i'	k	k'
j	y	áa	n	t	a	j	a
íi	x	o	l	m	x	a	ch
a'a	a'	b	o'o	k	p'	u	p
x	y	j	i'i	x	oo	k	m

**K'áatchi'it ti' a láak'tsilo'ob ba'ax u k'áat u ya'al le
t'aano'ob ta kaxantajo'.
Ts'íibtej.**

Ts'íibt ba'ax ka wilik ti' le oochela'.

Xok ba'ax ka wilik táan u yúuchul ti' le oochelo'oba'.

Tojbele'nil

K'óochbesajil

Luis yéetel u éetailo'obe', ku báaxalo'ob tumen ts'o'ok u yáantajo'ob tu yotocho'ob.

Rosa yéetel u suku'un Raúl, sáansamal ku beetiko'ob u ts'íibo'ob.

Ts'íibt ka'ap'éel tojbe'enil yéetel ka'ap'éel k'óochbesajilo'ob ka beetik ti' a wotoch.

Tojbele'nil

K'óochbesajil

Tsol bix ts'a'abiktech le k'óochbesajilo'ob uti'al u káajbal a beetiko'.

Yéeye'ex jump'éel k'óochbesajil ta ts'íibtaje'ex. Beete'ex u báaxal e'esajil.

Ts'íibt ta pik'ilju'un, yéetel u yáantajil a ka'ansaj xook, le tojbe'enilo'ob yéetel k'óochbesajilo'ob k'a'abet uti'al u yaantal ma'alob kuxtal ti' u kúuchil a xook.

Ts'íibt máax kun jo'olintik le jejeláas meyajjo'ob ta ts'íibtaj ti' a pik'ilju'uno'.

K'óochbesajil	K'amkuuch
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

Tsikbalt ba'ax k'amkucho'ob ti' le ts'o'ok a ts'íibtiko' ku páajtal a beetik tu najil a xook yéetel u yáantajil uláak' a wéet xooknáalo'ob.

Ts'íibt te'ela' uti'al ma' u tu'ubultech.

Xok ba'ax ku tsikbaltiko'ob le mejen paalalo'oba'.

Xok le noj tuukulo'oba' uti'al a k'ajóoltik ba'ax utsil ku taasik áantajil ti' a najil wa tu najil a xook.

Ichil u múuch' meyaj paalale' utsil u jóok'ol tuláakal ba'ax ku meentiko'ob.

Yaan u tsol nu'ukil bix u yúuchul áantaj meyaj.

Jach k'a'ana'an u tsi'ikil tuláakal máak.

Tuláakal máak yaan bix u yáantaj meyaj.

Tsikbalt ba'ax ku yúuchul ti' máak wa ma' tu ch'a'anu'uktik le noj tuukulo'ob uti'al utsil kuxtalo'. Ts'íibtej.

Xok ba'ax ku ya'alik le ts'íiba':

U t'oxol meyaj uti'al u yáantaj tuláakal láak'tsilil ti' jump'éel naje', ku beykúunsik u yáantal ma'alobil kuxtal.

Xok le tuukulo'oba', ts'áaj jump'éel (✓) tu'ux ka tukultik unaj u biin.

Tuukulo 'ob	Jaaj	Ma' jaaji'
Yaan u nu'ukt'aanil bix u yúuchul áantaj meyaj.		
Jach k'a'ana'an u tsi'ikil tuláakal máak.		
Tuláakal máak yaan bix u yáantaj ichil meyaj.		

Múuch' tsikbalt yéetel a wéet xooko'ob bix a wáantaje'ex ichil a wotoche'ex uti'al u yáantal utsil kuxtal.

Xok a k'aaba' yaan ti' le xóot' ju'un kéen u k'ubtech a ka'ansaj xook. Ts'íibt te'ela':

Ts'áaj jumpáay le juumilwoojo'ob ti' le masak'woojo'ob yaan ti' a k'aaba'o'. Ts'íibto'ob ti' le tojkanti'itsa'.

Juumilwoojo'ob	Masak'woojo'ob

Ts'íibt kóom tuukulo'ob yéetel le t'aano'oba', je'el bix u ye'esa'altecha':

Roberto	In suku'un Robertoe' ku biin xook	xook
México		kaaj
k'áak'náab		ya'ax
k'aák'		janal
meyaj		Julián
nool		kool

Nup'abáaj yéetel juntúul a wéet xookil uti'al a xokik junt'o'oltechi' junt'o'ol ti' leti'. K'exlante'ex u t'o'olil ka a xoke'ex ka'aka'amáalil.

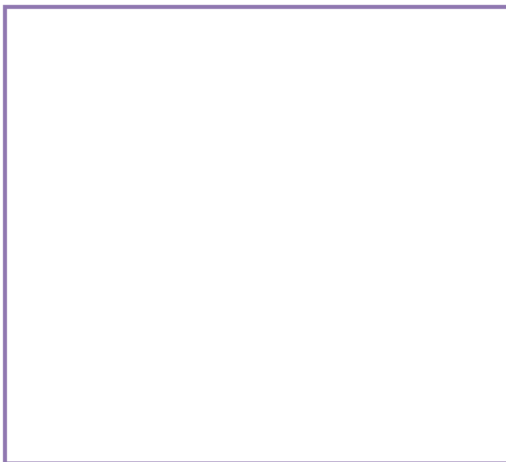
K'os le ● nu'ukulil k'osbil ju'un yaan te' áanalte'a' ka
tak'láant tu'ux unaj u bin.

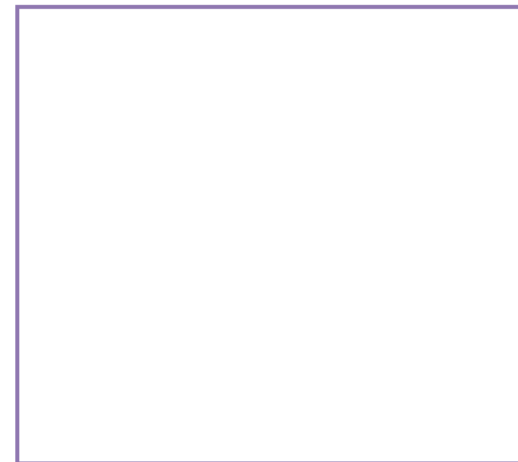
Pak'ach

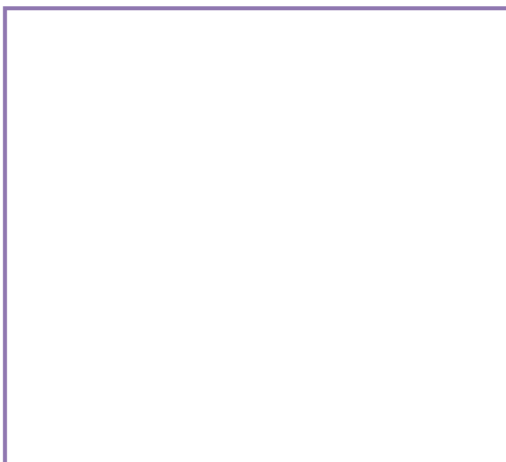
Tséent a wáalak ba'alche'ob

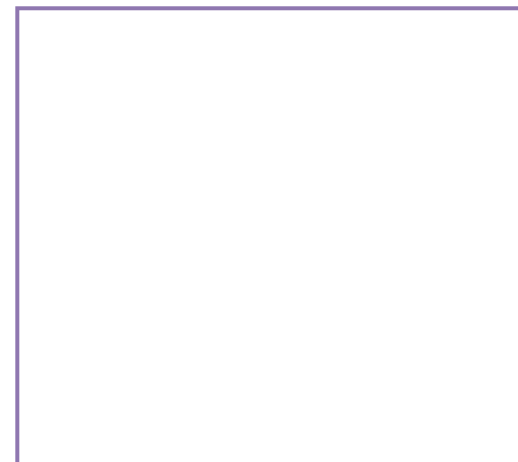
Ch'ak si'

Míistaj ichil naj

Ts'íibt pik'ilju'un

Tsáaj a áanalte' tu kúuchil

Tsikbalt yéetel a wéet xooko'ob ba'ax ti' uláak' áantajil ku táakpajal mejen paalal.

Much'abáaj yéetel a wéet xooko'ob uti'al a ts'íibtike'ex u núukil le k'áatchi'oba':

Ba'ax je'el u yúuchul wa ma' táan k chīmpoltik u k'amkuchilo'ob ichnaj yéetel najil xook.

Ba'ax utsil ku taasik u chīmpolta'al k'amkuch

Múuch' ts'íibte'ex ti' nojoch ju'un, yéetel u yáantajil a ka'ansaj xooke' u tsoolil le k'amkucho'ob k'a'abet a beetike'ex ti' u najil a xooke'ex.

Múuch' pa'ajo'olte'ex u k'aaba' le meyaj táant a meentike'ex.

Ts'íibt te'ela':

Tsolxikino'ob uti'al u yúuchul meyaj. K'a'am xookej:

- Lekéen a beet jump'éel meyajé', kaxant bix a náaysik a wóol ikil a beetik.
- Lekéen a beet meyajé' much'kíint ta wiknal tuláakal ba'ax kun k'a'abetchajal ti' teech uti'al u séebtal a beetik.
- Ma' a cha'ik u seen niktal a meyaj yóok'olal a ma'ak'óolil tumen ma' t'aan a wu'uyik t'aan.

Chúukbes le nu'uk t'aano'oba', bon u wóolil ka tukultik uts u chúukbesa'al.

A meyajé' unaj a meentik ichil:

- ba'ate'elil yéetel a éetailo'ob
- k'uuxilil yéetel a wéet xooko'ob
- ki'iki' óolal yéetel náaysaj óol

Uti'al a séeb beetik a meyajé':

- much'kíint ta wiknal tuláakal ba'ax k'a'abet
- ts'ap tuláakal ba'ax k'a'abet
- kaxant jujump'éelil ba'ax k'a'abet

Uti'al ma' u seen niktal a meyaj:

- ma' a seen ma'ak'óoltal.
- u'uy t'aan kéen tu'usuk a beel
- báaxalnen bulk'iin.

Xok le k'aaya' uti'al a kanik.

Meyaj

Ba'ax meyajilo'ob
ka beetik ta wotoch, tsikbaltan
chan paal, ba'ax meyajilo'ob,
ba'ax meyajilo'ob,
ku beeta'al ta wotoch ba'ax
meyajilo'ob
ku beetik a láak'tsilo'ob.

Tene' kin wáantik
in yuum meyaj,
tene' kin páak, kin si'. Tene' kin
beetik
u meyajil in xook,
kin jóoyabtik paak'alo'ob, kin
meyaj.

Tene' kin wáantik
in yuum meyaj,
tene' kin páak, kin si'. Tene' kin
beetik
u meyajil in xook,
kin jóoyabtik paak'alo'ob, kin
meyaj.

In nool ku koonol,
in chiich ku p'o',
in yuum ku ka'ansik paal,
in na'e' ku beetik
jejeláas janalo'ob,
leti'ob ku meyajob sáansamal.
Leti'ob ku meyajob sáansamal.

Jorge Cauich Tamayo Tamayo

Tsikbalt yéetel juntúul a wéet xookil:

- Ba'ax ka na'atik ti' le k'aaya'.
- Ba'ax ku tsolik le k'aaya'.
- Beet u yóochel ta pikilju'un.

Xíixt áanalte'ob uti'al a k'ajóoltik bix jatsa'anilo'ob.

Ts'íibt a k'aaba' ti' tuláakal a áanalte'ob.

K'ajóolt u chichan woojilo'ob yéetel u nojoch woojilo'ob a k'aaba'.

Chúukbes t'aano'ob yéetel chichan woojilo'ob wa nojoch woojilo'ob tu'ux unaj u yaantal.

U k'aaba' máak wa kaajo'ob	U k'aaba' ba'alche'ob wa ba'alo'ob
☐ icte'	☐ óop'
☐ aría	☐ akax
☐ oolbej	☐ e'
☐ eto	☐ eek'
☐ xmal	☐ éej
☐ ulum	☐ î'ch'

Xok k'a'am le tuukulo'oba'. Wóolk'alt le ku tsolik tu beel le k'amkuch ka wilik ti' le oochelo'obo'.

A k'uchul tu súutukil u káajbal xook.
A k'uchul ts'o'ok u káajbal a xook.
A k'uchul yéetel ma'ak'oolil tu káajbal a xook

A kanántik tuláakal nu'ukulo'ob ichil u kúuchil a xook.
A ta'akik u nu'ukulo'ob a wéet xooko'ob.
A k'askúuntik tuláakal nu'ukulo'ob ichil u kúuchil a xook.

A máan ichtik a wéet xooko'ob yéetel nukuch máako'ob tu najil a xook.
A loobiltik a wéet xooko'ob yéetel nukuch máako'ob tu najil a xook.
A chímpoltik a wéet xooko'ob yéetel nukuch máako'ob tu najil a xook.

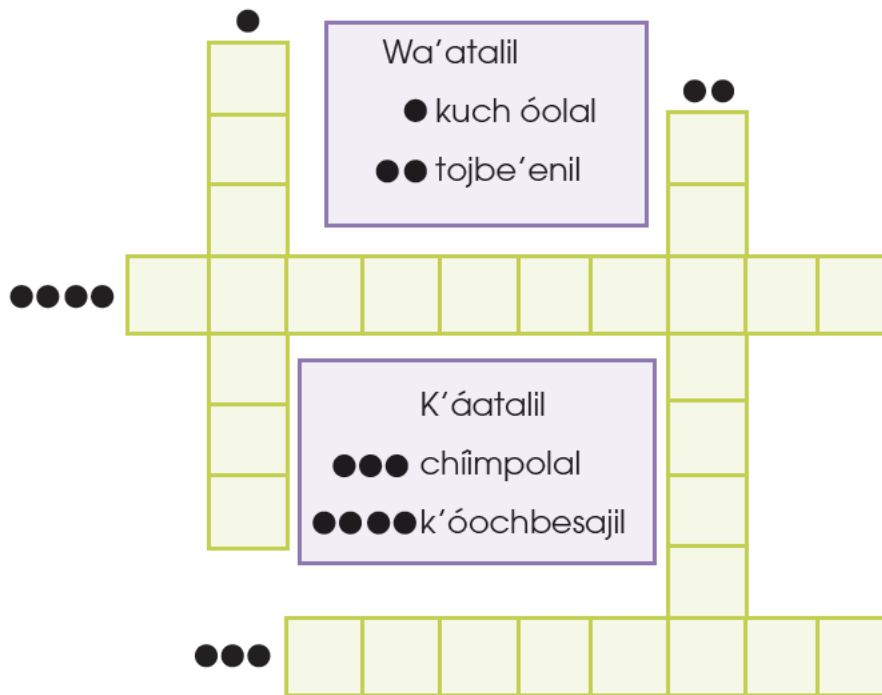

A kanántik ma' u pu'ulul sojol ichil u kúuchilil a xook.
A wilik u pu'ulul sojol ichil u kúuchilil a xook.
A yajsik u yóol máax pulik sojol ichil u kúuchilil a xook.

Xok le kóom tuukulo'ob yaan ti' ichil le kanti'itso'obo' yéetel ts'íibto'ob tu'ux unaj u biin.

Ts'íibt t'aano'ob yéetel u juumilwoojo'ob ku ye'esiko'obo'. Kaxant ti' jejeláas áanalte'ob.

a'a, e'e, i'i, o'o, u'u

aa, ee, ii, oo, uu

áa, ée, îî, óo, úu

a', e', i', o', u'

K'os u ●● Nu'ukulil k'osbil, ka tsol tak'láant uti'al a beetik tuukulo'ob.

Múuch' xooke'ex k'ambe'enilo'ob yéetel ts'íbolalil k'a'abet uti'al u yaantal utsil kuxtal.

Jump'éel k'ambe'enile' leti' le jejeláas ba'alo'ob ku k'a'abetchajal ti' máak kéen s'ijik je'el bix: janal, nook', yaakunaj, a kaláantajil yéetel uláako'ob.

Ba'ale' ts'íbolalilo'obe' leti' le uláak' ba'alo'ob ku suuktal wa ku taaktal u beetik máak tu juunal wa ichil u miatsil, je'el bix: janal ki' tu chi', nook' u búukintej, yéetel uláako'ob.

Tsikbalt ba'ax ku tsolik le yáax tuukulo', bey ba'ax u jela'anil yéetel le uláak' tuukulo'.

Much'abáaje'ex báaxal yéetel le xóoxot' ju'un kun k'ubbil ti' te'ex tumen a ka'ansaj xooko'. Yéeye'ex juntúul a wéet xokile'ex uti'al u jo'olintik le báaxala'.

Xak'alte'ex le xóoxot' ju'uno'obo', walk'ese'ex jujump'éelil. K'a'am xoke'ex.

Tukulte'ex máakalmáak k'ambe'enil wa ts'íibolal.

Tsol ts'íibto'ob ti' a pikilju'un, ichil jump'éel tojkanti'its je'el bix le ku ye'esa'al te'ela'.

K'ambe'enilo'ob	Ts'íibolalilo'ob

Ma' u tu'ubultech k'ambe'enilo'ob yéetel ts'íibolalilo'ob k'a'abet uti'al u yáantal utsil kuxtal

Patjo'olte'ex ulaak' ka'ap'éeel k'ambe'enil yéetel ka'ap'éeel ts'íibolalil. Ts'íibt ta pik'ilju'un uti'al ma' a tu'ubsik.

U áanalte'il A'almaj t'áan ti' 1917 ti' jo'op'éeel u k'iinil ti' u wináalil Febrero.

Ichil u áanalte'il A'almaj t'aan, ts'íibta'an tu ja'abil 1917, ku ya'alik bix k'a'ana'an u máan máak yéetel ba'ax k'a'abet u beetiko'ob máax sijnajij way tu Noj Lu'umil México.

Ichil uláak' ba'alo'ob ts'íibta'ane', ku ya'alike' ti' tuláakal u mejen paalalil México je'el bix teche' yaan tojbe'enilo'ob yéetel k'óochbesajilo'ob jach k'a'ana'an u láaj k'ajóolta'al je'el bix le je'elo'oba':

	A sīijil		A yaabilta'al yéetel ki'iki'óolal
 Ajts'ak	U kanáanta'al a toj óolal		U yáantal a k'aaba' yéetel a Noj lu'umil.
	U yáantal a wotoch, a yuumo'ob yéetel a wo'och		A líik'sik ba'alo'ob tu kúuchil
	A wáantaj ichil a wotoch	 Tsikbe'enil	A chímpoltik máako'ob láak'intikech.
 Najil xook	A kanáantik u najil a xook	 ¡Ma!	Ma' a jats'ik a wéet xookilo'ob.

Múuch' tsikbalte'ex tojbe'enilo'ob wa k'óochbesajilo'ob. Ts'íibt ti' a pik'ilju'un ichil jump'éel kanti'its je'el bix le je'ela'.

Tojbe'enilo'ob	K'óochbesajilo'ob

K'a'ajse' yaan tojbe'enilo'ob yéetel k'óochbesajilo'ob ku méek'táantik mejen paalal.

A a

Nup le oochelo'obo' yéetel u chowak t'aanilo'ob:

U ts'a'abal in k'aaba' yéetel u yáantal in noj lu'umil.

Máaxen yéetel ba'ax ti' miatsil in taal.

Ka chīmpolta'ak in ch'i'ibal maayáaj.

Ka k'u'ubuken xook uti'al in kaambal.

Anakten toj óolal.

Nup le oochelo'obo' yéetel u chowak t'aanilo'ob

Ma' a mukult'aan
yóok'lal a wéet paalil.

Ma' a p'a'astik a wéet
xookil yóok'lal báaxal.

Ma' a péech' óoltik a
wéet xooko'ob.

Ma' a p'a'astik a wéet
xooko'ob yóok'lal wa
ba'ax loobil tu wíinkilal.

Áant máax k'a'abet ti'
áantaj.

Yéey jump'éel tojbe'enil uti'al a tsolik ti' a wéet xooko'ob ba'ax ka na'atik yóok'lal.

Kaxant u núup le tuukulo'obo' uti'al a chúukbesik, ts'íibt u xookolil ichil

1. K'a'ana'an k múuch' áantikbáaje'ex	☐ je'el k kuxtal yéetel utsile'.
2. Kin k'ubik in ts'íib	☐ nukuch máako'ob.
3. Kin ch'a'anu'uktik ba'ax ku tsolik	☐ ti' meyajo'ob uti'al u jóok'ol ma'alobil.
4. K'a'ana'an in wáanta'al	☐ ti' in ka'ansaj xook
5. Wa k múul áantikbáaje'exé'	☐ uti'al in kaambal.

Ts'íibt ta pik'ilju'un bix p'áatik le tuukulo'obo', ts'o'okole' múuch' xoke'ex k'a'am yéetel a wéet xooko'ob.

Kaxant jump'éel kúuchil tu'ux je'el u béeytal a báaxtike'ex u báaxalil úurich yéetel a wéet xooko'ob

**Tsikbalte'ex ba'ax je'el u yúuchul wa ma' táan u
chïimpóolta'al tojbe'enilo'ob wa u beeta'al kúuch óolalilo'ob.**

Yéetel u yáantajil a ka'ansaj
xooke' ts'íibte'ex ti' noj jayalju'un
le tojbe'enilo'ob yéetel
k'óochbesajilo'ob ta kanaj
yóok'lal k'amkuch, ku ts'o'okole'
ka ts'íibtik waye'.

**Múuch' beet ti' junxóot' sak ju'un jump'éel payalts'íib uti'al a
láak'tsilo'ob ka'aj xi'iko'ob u k'ajóolto'ob a meyaje'exo'.**

Ketláant a meyaj yéetel a wéet xooko'ob, e'es bix p'áatik le payalts'íib ta beetajo'.

Tsikbalt ba'ax ta kanaj ti' k'amkuch, ku ts'o'okole' ts'íibt waye':

Ts'íibt ichil le kanti'itso'oba', k'óochbesajilo'ob ta kanaj ti' k'amkucho'ob:

Ta wotoch

Tu najil a xook

Ta kaajal

Xook le tuukulo'oba' ka ts'áaj jump'éeel (✓) tu'ux ka wilik keet yéetel ba'ax ta kanaj.

Ba'ax tin kanaj yéetel k'amkuch	Jach ma'alob.	Chéen jump'íit.	K'a'abetten áantaj
Kin na'atik ba'ax tojbe'enilo'ob yéetel k'óochbesajilo'ob kin kanik tin wotoch beyxan tu najil in xook.			
In wojel máalkalmáak in k'óochbesajilo'ob yéetel ba'ax ku yúuchul wa ma' tin beetik.			
In k'ajóol chichan woojo'ob yéetel nojoch woojo'ob ichil in ts'íib.			

Ts'áaj jump'éeel (✓) tu'ux ku ya'alik bix a beetik a meyaj.

Bix múul meyajnaken	Maantats'	Yaan k'iin	Mixbik'in
Kin táakpajal yéetel kin wa'alik bix k'a'abet u beeta'al u noj jayalju'unil yóok'olal tojbe'enilo'ob yéetel k'óochbesajilo'ob.			
Kin chímpoltik in wéet xooko'ob, kin pa'atik u súutukil in t'áan yéetel kin beetik in k'óochbesajilo'ob.			

K'INK'AABA'

Beet u pikilkuxtal xook yok'olal noj ba'alo'ob ucha'antech. Yéetel ba'alob ucha'antech ti' k'ink'aaba'e', beet le je'ela', uti'al u kúuchil áanalte'ob ti' a najilxook.

U yóolil le meyaja' a ts'íbtik noj sútukil a k'ink'aaba' yéetel a kuxtalil, uti'al a meentik pikilkuxtal xook.

A woojel wáaj bix a k'aaba'. Wa a woojele' bixtúun u ts'íbtal.

K'osla'ant u woojilo'ob a k'aaba' ti' jejeláas ju'uno'ob. Tak'la'ant a k'aaba' ti' le tojkanti'itsa'.

K'osláant ti' jejeláas áanalte'o' u woojilo'ob u k'aaba' a éetailo'ob ka tak'iko'ob te'ela'.

Ti' le k'aaba'obo' tsikbalte'ex wa yaan maayáaj k'aaba'i'.

Ba'axten wale'.

Máaxen'...

In k'aaba'e': _____

Yaanten _____ ja'ab.

Le je'ela' teen...

Tsikbalt yéetel a wéet xoknáalo'ob.

Máaxo'ob yaan u k'aaba'ob wáaj u ka'ak'aaba'ob ich maayáaj.

U yojelo'ob wáaj ba'ax u k'áat u ya'al u k'aaba'ob wáaj u ka'ak'aaba'ob ich maayáaj.

Wáaj yaan ba'ax u k'áat u ya'al a k'aaba' wáaj a ka'ak'aaba' ich maayáaje' beet u yoochel.

Tsolts'íibt k'aaba'ob wáaj ka'ak'aaba'ob ich maayáaj, a'al bix jóok'sabiko'ob yéetel bix u ts'íibta'alo'ob yéetel u chuun woojil ts'íib bejla'aj, je'el bix:

K'aaba' wáaj ka'ak'aaba'

Ba'ax u k'áat u ya'alej

Lolbeh

Lool yéetel bej

Can

Kaan

Beet u yoochel u jats'utsil ba'ax ucha'antech ja'abjunja'ab ti' a kuxtal.

Ti' u ja'abilo'ob in kuxtal...		
Jo'oja'ab 5	Wakja'ab 6	Wukja'ab 7

K'áatchi'it ti' a yuumo'ob u k'iinil ka síijech.

U ja'abil: _____

U winalil: _____

U k'iinil: _____

K'áat ti' a yuum ka u tsikbaltech ba'ax ku k'a'ajsik ucha'an te' kaaj le ja'ab ka'aj síijecho'.

K'áat ti' a láak'otsilo'ob ka u tsikbaltecho'ob bix tséentabikech ta chan paalil. Bix u báaxal a éetailo'ob ta wéetel yéetel ba'ax báaxalilo'ob uts a múul ba'xtike'ex.

Ti' le ba'alo'ob ku tsikbalta'al ti' teche' ba'ax uts ta wich, ba'ax ka tukultik.

U k'aayil k'ink'aaba'

K'aaynen yéetel a wéet xooko' ob kali'ikil a papaxk'abtik je'el bix ansaj xooko'.

U k'iin u k'aaba' René

Tu ya'alaj juntúul chan ch'íich'e' u k'iin a k'aaba' bejla'e' René yaan a ts'áaik k uk'ej u s'ísil u ch'ujukil waaj uti'al k jaantej.

Bik tu'ubuk wale' René tumen táan u káajal k u'uyik wi'ij yaan a ts'áaik k uk'ej u s'ísil u ch'ujukil waaj uti'al k jaantej. (ka'atéen)

Ki'imakkúuns a wóol René tumen u k'iin a k'aaba' bejla'e' ki'imakkúuns a wóol René táan k k'ayikech tumen k yaabilmech. (ka'atéen)

Wilfrido Dzul Tzakum

Tu k'iinil u k'iin u k'aaba' a wéetxookile' je'el u béeytal a k'ayik le k'aaya' chéen ma' u tu'ubul a k'ayik yéetel u k'aaba' le máax ku k'iimbesajo'. Tukult bix u jeel u béeytal a k'ayik le k'aaya' ka a náays a wóol

Tsol k'aaba'

K'osláant u woojilo'ob ts'íib ti' jejeláas áanalte'. Tak' u k'aaba' a yuumo'ob yéetel a láak'tsilo'ob ichil le tojkanti'itsa'

**Múultsikbalte'ex ba'ax ku beeta'al ta najile'ex lekéen
máanak u k'iin a k'aaba'ex. Beet u yoochel.**

Tsolts'íibt ba'ax k'iin ku máan u k'iin u k'aaba' jo'otúul a wéet xooko'ob.

K'aaba'

U k'iink'aaba

Yéetel u yáantajil a ka'ansaj xooke' xak'alte'ex jump'éel tsolk'iin, ilawile'ex bixi', ku ts'o'okole' ichil le kanti'itsa' ka beetik:

- u winalil u k'iin a k'aaba'
- ka woolk'alik u k'iinil
- ka ts'íibtik u xookolil u k'iinil

Winal:

Ti' u ja'abil:

Domingo	Lunes	Martes	Miércoles	Jueves	Viernes	Sábado

Chúukbes u xookolil le k'iino'obo' ka a woolk'alik u k'iin u k'aaba uláak' a wéet xook síija'an ti' le winalo'.

K'ex u t'aanilo'ob le k'aaya' uti'al a chúukbesik u tsíibil.

U k'iin u k'aaba' René.

Tu ya'alaj juntúul chan _____

u k'iin a k'aaba' bejla'e' _____

yaan a ts'áaik k uk'ej u _____

u _____ uti'al k jaantej.

Bik tu'ubuk wale' _____

tumen táan u káajal k u'uyik wi'ij

yaan a ts'áaik k uk'ej u _____

u _____ uti'al k jaantej.

Ki'imakkuuns a wóol _____

tumen u k'iin a k'aaba' bejla'e'

ki'imakkuuns a wóol _____

táan k _____ k yaabilmech.

U báaxalil keet oochel

K'oslant u ●●● Nu'ukulil k'osbil. Ts'íibt u k'aaba' a wéet xooko'ob ka nupabáaj yéetel juntúul uti'al a báaxtike'ex keet oochel yéetel le k'aaba'obo'.

K'osla'ant u k'aaba' u k'iinilo'ob p'isk'iin ti' u ●●●● Nu'ukulil k'osbil ti' a áanalte'a'.

Tsolej ka a tak'láant tu'ux k'a'abet u biin ichil le kanti'itso'oba'.

Ts'íibt u k'aaba' u k'iinilo'ob p'isk'iin.

Beet u yoochel ba'ax suuk a beetik ti' jujump'éel u k'iinilo'ob p'isibk'iin, ka ts'íibt ba'axi'.

Domingo	Lunes
	Kin biin xook, kin báaxal yéetel in weet xooko'ob.

Martes	Miércoles

Jueves	Viernes

K'osláant u xóoxot' ju'unilo'ob u k'aaba' u winalilo'ob ja'ab ts'o'okole' ka tsolik uti'al a tak'láantik ichil le kanti'itso'oba'.

1	2	3	4	5	6

7	8	9	10	11	12

K'aaynen yéetel a wéet xookil, jujump'ítil a bin a k'aayik chaambelil tak kéen p'áatak chéen xokbil je'el bix u biin u ya'aliktech a ka'ansaj xooko'.

U k'iin u k'aaba' René

Tu ya'alaj juntúul chan ch'íich'e'
 U k'iin a k'aaba' bejla'e' René
 Yaan a ts'áaik k uk'ej u sísil
 U ch'ujukil waaj uti'al k jaantej.

Ts'íibt ba'ax ku k'iimbesa'al ti' jayp'éel wináalilo'ob a k'ajóolt.

Je'el bix:

Junio

U cha'anil in kaajal

K'osláant le xoxot' t'aano'ob yaan ti' nu'ukulil k'osbil.

Tsol tu beel uti'al a beetik jump'éel chowak t'aan, ku ts'o'okole' ka tak'ik waye'.

1	ch'ujuk	jaantik	ku	Felipe
---	---------	---------	----	--------

2	María	k'ink'aaba'	tu	biin
---	-------	-------------	----	------

3	jaantaj	tu	Carlos	ch'ujukwaaj
---	---------	----	--------	-------------

4	táan	José	pa'ik	u	pa'ap'úul.
---	------	------	-------	---	------------

5	k'aaba	k'iin	u	Sáamale'	in
---	--------	-------	---	----------	----

Tsíibt u k'aaba' bolon winalilo'ob ja'ab.

Ts'íibt jump'éel ba'al ucha'antech ti' a k'ink'aaba'.

In k'ink'aaba'e' _____

Le k'iin je'elo' _____

Xok a ts'íib ti' a wéet xooko'ob.

Chúukbes le ts'íiba' yéetel le t'aano'oba': yéetel, jach, táaj, óoli'.

In k'ink'aaba'

Ti' u k'iin in k'aaba'e' tin jaantaj ch'ujuk, le ch'ujuko' _____
_____ ki'. Le k'iin je'elo' k'uch in kiik _____
in suku'un u xímbalteno'ob. In kiike' _____ polok, in suku'une'
_____ ka'anal u baakel.

Nup yéetel jump'éel jarat'ts'íib le jelk'aaba'oba' yéetel u chúuka'anil le tuukulo'obo'.

Tene'

báaxalnaje'ex jo'oljeak.

Te'exe'

áantajnajo'ob te'e najil xooko'.

Leti'obe'

tin jaantaj ya'ab ch'ujuk.

Pik'ilkuxtal.

Ts'íibt te'e tojkanti'itsa' ba'ax ta beetaj jo'oljeak.

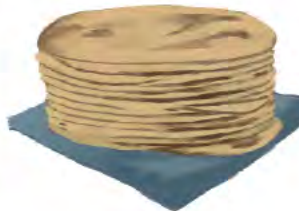
U ts'íibil le ba'alo'ob ka beetik sáansamale' ku beeta'al ti' jump'éelili' pik'ilju'un, le pik'ilju'un je'ela' u k'aaba'e' pik'ilkuxtal tumen ti' yaan a kuxtali', a tuukul, a wóol yéetel a ts'íibolal.

Ba'ax u jeel ka tukultik, ts'íibtej ta pik'ilkuxtal

K'osla'ant le k'aaba'ob yaan ti' u nu'ukulil k'osbil, ku ts'o'okole' ka tak'ik yáanal u yoochelo'ob.

Ts'íibt tu yáanal u yoochelo'obe' u k'aaba' u jáajatsil jump'éeel áanalte'.

K'a'abetkúuns le t'aano'oba': U tsoolil, u paach áanalte', u táan áanalte', u e'esajil.

Cuaderno de ciencias, tecnologías y narrativas de las culturas indígenas y migrantes
 Guía-Cuaderno del docente
 PRIMARIA CICLO II (5^a y 6^a)
 Educación primaria indígena y de la población migrante

PRESENTACIÓN

En la actualidad, en el marco de las reformas del Sistema Educativo Nacional, la Dirección General de Educación Indígena (DGEI), promueve e impulsa un nuevo enfoque que considera el desarrollo de las culturas y las lenguas indígenas nacionales, a partir de la contextualización y recuperación de los conocimientos locales de la población indígena y migrante y su diversificación, mediante estrategias innovadoras y congruentes con la filosofía integral de la Educación Básica, en la cual establecimos las directrices para la atención a la diversidad social, étnica, cultural y lingüística.

Para contribuir en este proceso de transformación educativa, lo así se ha diseñado la tarea de seleccionar la colección de materiales educativos en perspectiva, realizando el Cuaderno del alumno y la Guía-Cuaderno del docente. Ciencias, Tecnologías y Narrativas de las Culturas Indígenas y Migrantes, que se logran con la participación de las y los docentes en sesiones del Colegio Convivencial. Ciencias: Hablaciones de Acontecimientos Educativos para población indígena y migrante, en las que se abordan aspectos de valores e indagación sobre los conocimientos, tecnologías y prácticas actuales y ancestrales centradas en dos temáticas: "Cadena y luz y sombra", que se encuentran intrínsecamente ligados con la vida cotidiana de los pueblos originarios.

En estos materiales se promueve una escuela abierta a la comunidad, en la que alumnos y alumnas indígenas y en contexto migrante, valoran sus conocimientos, tecnologías agrícolas, experiencias y formas de ver el mundo de su cultura y la de otros, a partir de la participación de diversas agencias educativas en el proceso de aprendizaje y prácticas de indagación que refuerzan la reflexión sobre diferentes formas de ver, entender y actuar en el mundo.

Rosalinda Morales Guzmán
 Directora General de Educación Indígena

INDICE

Presentación 5
 Introducción 7

Colorando al mundo los colores de mi comunidad

Unidad 1. ¿De dónde sales los colores de mi comunidad? ¿Qué y cómo hacen los colores?
 José María Castañeda Yáñez, Tlaxcala de Tlaxiaco 21

Unidad 2. (Adorno, Adornación)
 Río torcido / Ayuda de vida
 Gerardo Domínguez Valente, Huitohu del Estado de México 25

Unidad 3. Propagando en mi comunidad
 Río W / El popote de fideo
 Gerardo Domínguez Valente, Huitohu del Estado de México 29

Unidad 4. Espido de tejidos
 Nancy Sánchez / Fideo negro torcido
 Margarita Anaya Croyán, México de Oaxaca 33

Unidad 5. El más su brava Luis
 Mito del árbol / La correspondencia entre comunidades
 Margarita Anaya Croyán, México de Oaxaca 37

Unidad 6. Sabes curarlas para un pueblo sabio
 Sáb me' ta' hui' hui' / La palabra roja
 Tereasa Nolasco Pappalardo, México de Oaxaca 41

Unidad 7. (Al) mundo (de) la tierra
 Tepalcates / Los colores en la ofrenda
 Julio Tocaplan Sierra, Huitohu de la Sierra norte de Puebla 45

Unidad 8. Así, cambiando en el aprendizaje
 K'el'el'el'el'el'el' / Ofrenda para el río
 Victoria Silveira Pérez, Puente de Ahicoyán 49

Unidad 9. Coloreando a través de la vida
 Jalk'el'el'el'el'el' / Fuentes de la región yaqui
 José María Vázquez Gutiérrez, Yucatán de Sonora 53

Unidad 10. Descubriendo
 Jank' uq'uy'el'el'el'el' / Cuándo tomar el queso de un distrito
 Elvira Benítez Pérez, Popocatepec de Veracruz 57

Yéetel u yáantaj a ka'ansaj xooke', jelts'íibt le ba'ax ucha'antech ti' u k'iin a k'aaba' uti'al a wutskíintik u ts'íibil.

Il a wil wa ta ts'íibtaj le t'aano'ob je'el bix u juumo'obo'.

Ka'a xak'alt a ts'íibo', il a wil wa tuláakal le t'aano'ob uts ts'íibta'aniko'ob, ku ts'o'okole' ka jelst'íibtik ti' sak ju'un uti'al a ts'áajik ichil a pik'ilkuxtal.

Tukulte'ex u k'aaba' u áanalte'il "Pik'ilkuxtal xook" kéen a beete'exo'. Ts'íibt waye'.

Yéetel u yáantaj a ka'ansaj xooke', pate'ex u áanalte'il "Pik'ilkuxtal xook". Uti'al le je'elo' beete'ex:

U táan áanalte'	U paach áanalte'
U ts'áaj ojéelalil	U tsoolil

Ko'one'ex beetik jump'éeel Payalts'íib

Chúukbes u ts'íibil ba'ax ku k'áata'al uti'al a beetik jump'éeel payalts'íib, uti'al a we'esike'ex a pik'ilkuxtale'exo'.

P a y a l t s ' í i b

Máax ti' kun túuxtbil: _____

Tu'ux kun beetbil: _____

U s'úutukil: _____

U k'iinil: _____

U winalil: _____

U ja'abil: _____

Yéetel u yáantaj a wéetxooknáalo'obe' ts'íibt ta pik'ilju'un u tsoolil le jejeláas meyajob kun beetbil tu sútukil u ye'esa'al le pik'ilkuxtalo'obo'

Ts'íibt ba'axten uts ta wich ka k'uchuk u k'iin a kaaba'.

KIN P'ISIK IN KAAMBAL.

Ts'áaj jump'éel ✓ **tu'ux yaan le tuukul ku ya'alik ba'ax ts'o'ok a kaniko'.**

In k'ajóol:

In k'aaba.

U ja'abil in kuxtal.

Ba'ax u k'áat u ya'al in kaaba'.

Noj óolilo'ob tin kanaj ichil in táakpajal ti' jejeláas meyajo'ob yóolal k'ink'aaba':

Tsiik

Yaabilaj

Múuch' meyaj

Ts'áaj jump'éel ✓ **tu'ux ku ya'alik ba'ax ta kanaj.**

	Maantats'	Chéen wa ba'ax	Mix juntéen
Tin kanaj bix k'a'abet in f'anik in láak'tsilo'ob yeetel u jeel nukuch máako'ob.			
Tin k'ajóoltaj bix u xo'okol k'iino'ob ichil jejeláas tsolk'iino'ob.			
Tin kanaj in tsolts'íibt u k'iinilo'ob jump'éel p'isk'iin.			
Kin jach ch'enxikintik u f'aan in wéet xooko'ob.			

P'ISKAAMBAL YÁAXJAATS MEYAJ

Bon ichil le chan wóolis ● u núukil ka tukultik unaj u bisiko':

Bix u k'aaba' le meyaj ta yáax beetaj te' jaatsa'.

- Xo'okol k'iin
- Jolch'ak
- K'amkuch

Yaanten k'ochbesajilo'ob ti' in:

- Kaajal
- Chéen in wotoch
- Wotoch yéetel najilxook

Bix u k'aaba' le jejeláas ba'alo'ob ku k'a'abetal ti' máak kéen síjik

- K'ambe'enilo'ob.
- Ts'íbolalilo'ob.
- K'amkuch

Ba'ax u beelal le p'isibk'iino'.

- Uti'al a k'ajóoltik tu'ux kaja'anech
- Uti'al u p'i'isa'al ja'ab, winalo'ob yéetel k'iino'ob
- Uti'al ma' a sa'ata'al kéen xi'ikech xooke'

Bey u k'aaba'ob le tsolk'iino'ob tin k'ajóoltajo'obo':

- Tsolk'iinil ja'ab yéetel Gregoriano.
- U áanalte'il woojo'ob
- K'ink'aaba'

KA'AJAATS MEYAJ XO'OKOL K'IIN

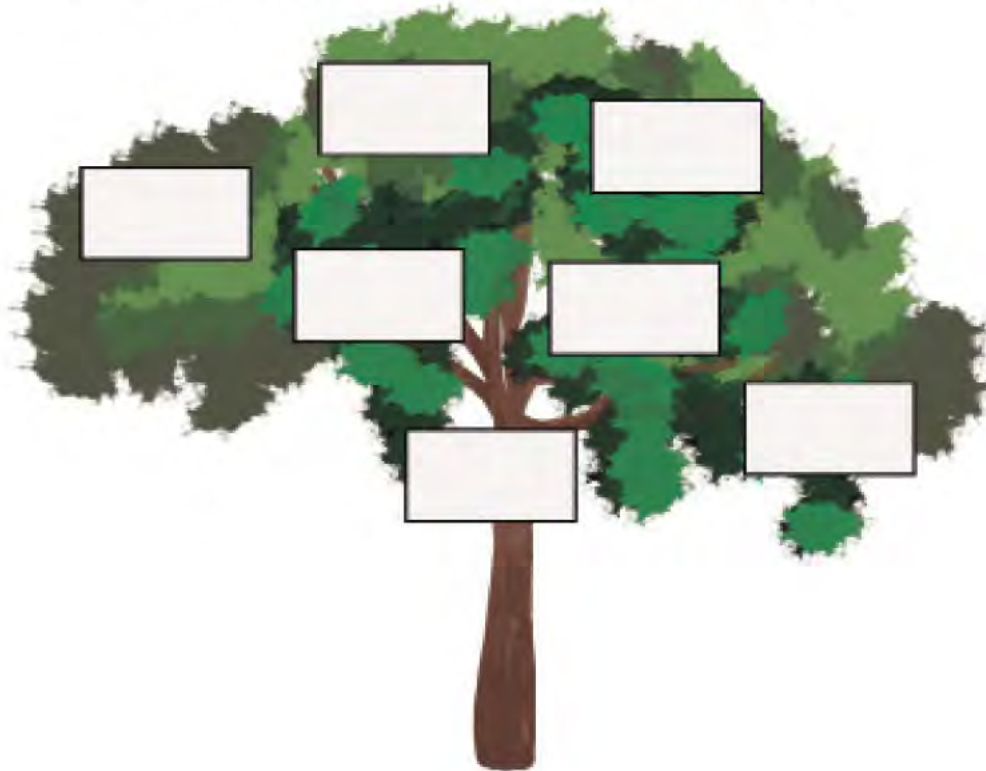
U beeta'al u báaxalil ket oochelo'ob
yóolal "U xo'okol k'iin" uti'al u
ke'etel maayáaj tsolk'iin yéetel
"gregoriano" tsolk'iin.

U yóolil le meyaja':
a kanik ts'íib yéetel u
báaxalil ket oochelo'ob
beeta'an yéetel u k'aaba'
u sútukilo'ob k'iin wa u sútukilo'ob ja'ab.

**Meent u yoochel junkúul u che'il a láak'tsilo'ob, ichile' ka
ts'íibtik a k'aaba' yéetel u k'aaba' a láak'tsilo'ob.
(a noolo'ob, yuumo'ob, suku'uno'ob, íits'ino'ob)**

Ts'íibt jaytúul a láak'tsil kaja'ano'ob ta wotoch _____

Ts'íibt ba'ax meyajil ku beetik jujuntúulilo'ob:

- In yuume' _____
- In na'e' _____
- In suku'une' _____
- In wíits'ine' _____

K'áat ti' a yuumo'ob bix u bisiko'ob u xookil k'iino'ob uti'al u yojéeltiko'ob buka'aj ja'abil yaan ti'ob.

Ts'íibt yóok'ol le jarat'ts'iibo' u k'aaba' le nu'ukulo'ob p'iisk'iin ka wilik.

Lunes	Martes	Miércoles	Jueves	Viernes	Sábado	Domingo

Enero

Lunes	Martes	Miércoles	Jueves	Viernes	Sábado	Domingo
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

Ts'íibt bix u k'a'abetkúunsa'al le jejeláas nu'ukulo'ob uti'al u p'i'isil k'iin.

Tsikbalt ti' a wéetxooko'ob ba'ax ba'alo'ob ku chíikpajal ichil jump'éeel tsolk'iin.

Ts'íibt ba'ax ba'alo'ob yaan ichil le tsolk'iino':

Ts'íibt jayp'éeel ba'al tu'ux ku meyaj le tsolk'iino'

Wóolk'alt ichil le tsolk'iino' jump'éeel k'iin jach k'a'ana'an ti' tech. Ts'o'okole' ka ts'íibtik ba'axten k'a'ana'an.

Yéetel u yáantaj a ka'ansaj xooke', xook le k'aaya', ku ts'o'okole' ka múul k'aayike'ex.

Xookolo'ob

Úuchben k ch'i'ibalo'obe' tu na'atajo'ob;
k'a'abete' u beetik u xookolo'ob.

káaj u xokiko'obe' u yaal k'ab
ka'aj tu ts'o'oksajo'obe' ti' u ya
yooko'ob.

(ka'atéen)

Le ka'aj ts'o'oke' tu
ya'alajo'ob,
junk'aal náakik u xokiko'ob.
le ka'aj ts'o'oke' tu ya'alajo'ob,
junk'aal náakik u xokiko'ob.
(ka'atéen)

Jun, ka'a, óox, kan,
jo'o, wak, u'uk, waxak,
bolon, lajun, buluk, lajka'a,
óoxlajun, kanlajun, jo'olajun,
wاكلajun, u'uklajun, waxاكلajun,
bolonlajun, junk'aal.

Wilfrido Dzul Tze

Tsikbalt ba'ax ta na'ataj ti' le k'aayo'.

Ts'íibt u k'aaba' maayáaj xookolo'ob: jun tak junk'áal.

A vertical column of 10 empty horizontal lines for writing Braille.

A vertical column of 10 empty horizontal lines for writing Braille.

K'áatchi'it ti' a yuumo'ob:

Bix u xokiko'ob le k'iino'obo': u súutukil k'iin, k'iin, áak'ab, wináal, yéetel ja'ab.

Ba'ax u biilal u xo'okol k'iin ti' a láak'tsilo'ob.

Bix u xo'okol k'iin ka'ach úuchij tumen úuchben maayáajo 'ob.

Ts'íibt ba'ax ti' ku k'a'abetkúunsa'al u xo'okol k'iin.

K'osla'ant u xóoxot' ju'unil u winalil maayáaj tsolk'iin

tu nu'ukulil k'osbil ti' a áanaltea'.

Báaxt u báaxalil ket oochelo'ob.

Il a wil le maayáaj tsolk'iina'.

PÓOP

WOOJ

SIP

SOOTS'

TSEK

XUUL

YÁAX

MOOL

CH'E'EN

YÁAX

SAK

KÉEJ

MAAK

K'AAN

MUWAN

PAAX

K'AYAN

KUMK'UJ

WAYEB

Ts'íibt u jela'anil ka wilik ichil úuchben maayáaj tsolk'iin yéetel u tsolk'iinil ku k'a'abetkúusa'al bejla'e'.

K'áatchi'it ti' a yuumo'ob ba'axten jach k'a'ana'an ti' maayáaj wíiniko'ob u xo'okol k'iin uti'al kool.

K'osla'ant le xóoxot' ju'uno'ob tu yóolal u meyajil kool tu nu'ukulil k'osbil a áanalte'a' ku ts'o'okole' ka tak'láantik waye':

Xok le k'áatchi'oba' ts'o'okole' ka núuktik:

Ba'ax ku beeta'al ti' le koolo' _____

Ba'ax ku pa'ak'al ti' le koolo' _____

Ts'íibt u k'aaba' le ba'axo'ob ku pa'ak'al ichil le koolo':

Ts'íibt kóom tuukulo'ob yéetel le oochelo'ob ts'o'ok a wilika'.

Four horizontal lines for writing.

Tsikbalt ba'ax suuk u pa'ak'al ich kool yéetel beet u yoochel ichil le nu'ukula'.

Ts'íibt u k'aaba' le oochelo'oba', yáaxe' tu jun, ts'o'okole', ka ya'abkúunsik.

Poner imágenes (jun)

nombre (ya'ab)

(elote) nal

nalo'ob

(tomates) _____

(chile) _____

(jicama) _____

(frijoles) _____

(calabaza) _____

Ts'íibt kóom tuukulo'ob yéetel le t'aano'ob ts'o'ok a meyajtiko'.

Múul xooke'ex le k'aaya je'el bix kéen u tsolik te'ex a ka'ansajxook, tu ts'ooke' ka k'aayike'ex.

Xookolo'ob

Úuchben k ch'i'ibalo'obe' tu na'atajo'ob;

k'a'abete' u beetik u xookolo'ob.

káaj u xokiko'obe' u yaal k'abo'ob,

ka'aj tu ts'o'oksajo'obe' ti' u yaal

yooko'ob.

(ka'atéen)

Le ka'aj ts'o'oke' tu ya'alajo'ob,

junk'aal náakik u xokiko'ob.

le ka'aj ts'o'oke' tu ya'alajo'ob,

junk'aal náakik u xokiko'ob.

(ka'atéen)

Jun, ka'a, óox, kan,

jo'o, wak, u'uk, waxak,

bolon, lajun, buluk, lajka'a,

óoxlajun, kanlajun, jo'olajun,

waklajun, u'uklajun, waxaklajun,

bolonlajun, junk'aal.

But'o'ob ti' mejen pawo': ixi'im, bu'ul, xnuul, sikil, xtóop', tuunich, yéetel uláak' ba'alob a k'áatej utia'al a tak'lantik ti' jujump'éel pawo' bukaj ba'alob yani'. K'osla'ant u mejen ju'unil xookolo'ob yaan ti' \equiv u nuukul k'osbil ku taasik a áanalte'.

Xak'alt ichil u kúuchil áanalte'ob, ts'íibt jump'éel tsolil u k'aaba' le áanalte'ob ta yéeyajo'.

U k'aaba áanalte'ob

Ichil u tsolil u k'aaba' le áanalte'obo' yéey jump'éel áanalte' uti'al a xokik jump'éel chan xook, ichil le xooko' wóolk'alt lajump'éel t'aano'ob uts ta wich uti'al a ya'abkunsik.

Ts'íibt le t'aano'ob ta wóolk'altajo'obo', ku ts'o'okole' ka ya'abkúunsik:

E'esajil:

Kool koolo'ob.

_____ / _____ / _____ /
 _____ / _____ / _____ /
 _____ / _____ / _____ /
 _____ / _____ / _____ /

Yéey jump'éel áanalte', ts'o'okole' ka tsolik ti' a wéetxooko'ob bix u meyaj u jejeláas jaatsil le áanalte'o'.

- U táan.
- U k'aaba'.
- U yoochel u táan.
- U k'aaba' ajts'íibil.
- U múuch'il áanate'ob tu'ux u taal.
- U tsoolil.
- U k'iinil ka'aj meenta'abij.

Ts'íibt u k'aaba' le áanalte' ta yéeyajo'.

Beet u yoochel u táan:

Ts'íibt u k'aaba' máax ts'íibt le áanalte'o'.

Beet u yoochel jayp'éel ba'alo'ob ta wilaj ichil le áanalte'o' ku ts'o'okole' ka ts'íibtik u k'aaba'ob.

Ts'íibt jump'éel tuukul yóolal ba'ax ku t'aan le áanalte'o'.

Jayp'éel u wáalal yaan ti' le áanalte' ta yéeyajo':

Ba'ax k'iin ka meenta'abij:

U k'iinil

U winalil

U ja'abil

Yéey jump'éel chan xook uts ta wich te' áanalte'o' uti'al a xokik yéetel u yáantajil a ka'ansaj xook.

Ts'íibt ba'ax ta na'ataj tu yóok'olal le xook ta meentajo'.

Xook ti' a wéetxooko'ob le ba'ax ta ts'íibtajo'.

Beet u tsoolil le xook ta beetajo'.

U k'aaba' le áanalte'o': _____

U k'aaba' le ts'íibo': _____

U wáalal: _____

Yéeyt ichil le áanalte'o' jump'éel ts'íib a k'áat ka xo'okok ti' te'ex.

Ts'íibt ba'axten ta yéeyaj le ts'íibo'.

Xook u ts'íib le k'aaya', ka wóolk'altik le jejeláas f'aano'ob ku ts'o'okol yéetel o'ob.

Xookolo'ob

Úuchben k ch'i'ibalo'obe' tu na'atajo'ob;
k'a'abete' u beetik u xookolo'ob.
káaj u xokiko'obe' u yaal k'abo'ob,
ka'aj tu ts'o'oksajo'obe' ti' u yaal yooko'ob.
(ka'atéen)

Le ka'aj ts'o'oke' tu ya'alajo'ob,
junk'aal náakik u xokiko'ob.
le ka'aj ts'o'oke' tu ya'alajo'ob,
junk'aal náakik u xokiko'ob.
(ka'atéen)

Jun, ka'a, óox, kan,
jo'o, wak, u'uk, waxak,
bolon, lajun, buluk, lajka'a,
óoxlajun, kanlajun, jo'olajun,
waklajun, u'uklajun, waxaklajun,
bolonlajun, junk'aal.

Tsikbalt ti' a wéetxooko'ob ba'axten le t'aano'obo' ku ts'o'okol yéetel -o'ob.

A'ale'ex uláak t'aano'ob ku ts'o'okolo'ob yéetel -o'ob.

Ya'abkuns le t'aano'oba':

Naj _____
Peek' _____
Tuunich _____
Nal _____
Paal _____

Che' _____
Lool _____
K'iin _____
Áak'ab _____
Áak _____

Ts'íibt uláak' t'aano'ob ku ts'o'okol yéetel -o'ob

Ts'íibt kóom tuukulo'ob yéetel le t'aano'ob ta ts'íibtajo'.

Múuch' ts'íibte'ex u tsoolil le xooko'ob utschaj ta wiche'ex ti' le áanalte'obo' ta xak'alte'exo' uti'al a xooke'ex uláak' k'iin.

U k'aaba' áanalte'	U wáalalil	U k'aaba' le xooko'

Ts'íibt le xookolo'ob ku biinetik te' kanti'itsa' uti'al a chúukbesik u k'iinilo'ob jump'éel winal.

U winalil _____

D	L	M	M	J	V	S

E'es ichil u tsolk'iinil le winal ta beetajo' ba'ax k'iinilo'ob kéen a xoke'ex le ts'íibo'ob ta yéeyaje'exo'.

Ts'íibt u tsoolil u k'iinilo'ob uti'al ka a beete'ex u xookil le jejeláas áanalte'ob ta yéeyaje'exo'.

U k'iinil	U áanalte'il	U xookolil	U súutukil	Máax kun xokik

Xook le xot' ts'íiba':

Tsolk'iin

"Úuchben ch'i'ibalo'obe' ku ts'áaik u yóolo'ob uti'al u yiliko'ob bix u péek le eek'o'obo', le ujo' yéetel le k'iino'. Yéetel lelo' tu beetajo'ob jump'éel tsolk'iin uti'al u yojéeltiko'ob ba'ax k'iin jach ma'alob uti'al u meyajta'al kool wa u jeel meyajo'ob k'a'ana'an ti'ob."

Ti' le xook táant a meentiko' jarat'ts'íib le t'aano'ob tu'ux ka wilik ya'abkunsa'an.

Xak'alt jejeláas u ju'unil payalte'ts'íib. Il a wil ba'ax jaatsilo'ob ku bisik u ts'íibil.

- Ba'ax ti' ku payalte'ta'al.
- U k'iinil.
- U súutukil.
- U kúuchilil.
- U k'aaba' máax ku payalte'ta'al.
- U k'aaba' máax beetik le payalte'o'.

Beet jump'éeel payalte'ts'íib uti'al a tsáaik k'ajóoltbil u tsoolil le ts'íibo'ob kéen a xoke'exo'.

Payalte'ts'íib

Múuch' ts'íibte'ex u chan tsoolil ba'ax kun meentbil ichil u súutukil le xooko'ob kéen a meente'exo':

- U t'aanil u k'a'amal máaxo'ob kun táakpajal.

- U tsikbalil ba'axten ku meenta'al le e'esajilo'.

- U ya'ala'al ba'axten jach k'a'abet u xook máak ti' najil xook yéetel ichil u baatsilo'ob.

U ye'esa'al u tsoolil le xooko'ob kun beetbilo'.

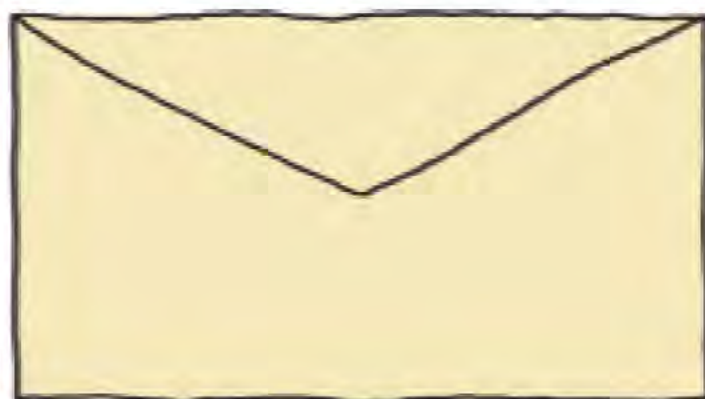
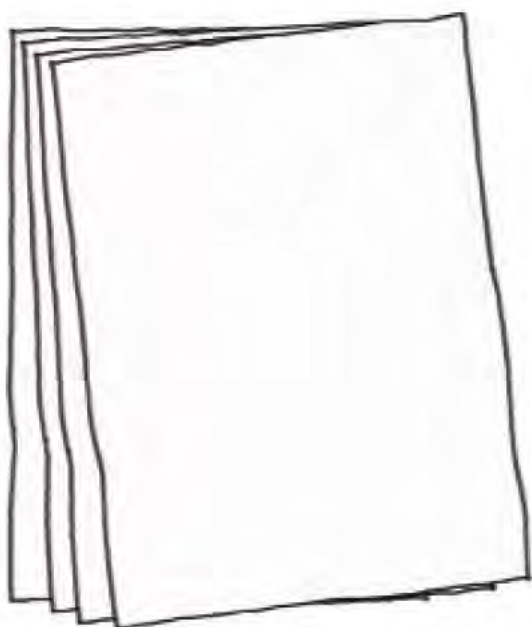
- U ye'esa'al u tsoolil le xooko'ob kun beetbilo'.

U k'iinil	U áanalte'il	U xookolil	U súutukil	Máax kun xokik

- U ts'a'abal u nib óolalil ti' máaxo'ob táakpanaj ti' le meyajo'.

- U ta'ak'al u tsoolil le xook kun beetbilo' ti' jump'éel u pak'il najil xooko'.

Múuch' ts'iibte'ex le payalte'tsíibo' ti' tuláakal u xooknáalilo'ob u najil a xook ti'al u yu'ubo'ob le xook kéen a beete'ex jump'éel k'iin.

Múuch' xooke'ex le ba'ax ta ts'íibtajexo' uti'al a wilike'ex wa mixba'al u biin ti'

Kin p'isik ba'ax in woojel Tsíibt u k'aaba' u jejeláas jaatsilo'ob ti' jump'éel áanalte'

U wáalil

U paachil

U ajts'íibil

U t'o'ol paach

U k'aaba'

U táanil

- Nup yéetel jump'éel jarat'ts'íib le k'áatchi'ob yéetel u yoochelo'ob

U p'isibk'iin

U wíinalilo'ob ja'ab

U wíinalilo'ob úuchben maaya tsolk'iin

- Chukbées le tuukulo'oba' yéetel u k'aaba' bey xaan jaytulo'ob le ba'alcheo'bo:

táan u luuk'o'ob.

Le _____ táan u k'aayo'ob

Le mejen _____

JOLCH'AK

Ts'áaj ch'íkulil kalan máak ma' u yúuchul loobilo'ob ti' u bak'ampaach a kajtal, uti'al múul utskuxtal.

U yóolil le meyaja' ka ts'íbtik te kóomkom tuukul uti'al a ts'áajik kalan ma' u yúuchul loobilo'ob, ti' a najilxook bey ti' a kaajal.

Ts'íbt ti' a pikilju'un le na'ato'ob kéen u xoktech le ka'ansajo'.

Ba'axi' ba'axi'

yáan u jool

mina'an u pool

ku t'íinij bey k'áne'

ku t'íkil bey xa'ane'

a yuum jolik

jats'uts u ch'akik

ba'axi' ba'axi'

yéetel u máaskab ajkolnáal

u beel ku biin u t'inik

Jolch'ak.

Ajka'ansaj Luis Alfredo Canul Tun

k'ambe'en a t'aanik

k'ambe'en a tsikik

kaabal u baakel

tene' ma' in wili'

kux teech

wa ka pooch'ike'

ku chu'upul a chi'

wa ka tsikike'

ku chéen ch'áamal a tuux

a k'áat a wilej

xeen yóok'ol chan múul.

Ajka'ansaj Luis Alfredo Canul Tun

Múul tsikbalte'ex ba'ax ta na'ataje'ex, ba'ax a wojele'ex
yóok'lal le
ba'ax ta ts'íibtaje'exo'.

Núukt le k'áatchi'ioba'

Ba'ax jump'éel jolch'ak

Bix u beeta'al

Ba'axten ku jo'olol

Máaxo'ob jolik

K'os le k'áatchi'ob yaan ti' u nuukul k'osbil ku taasik a áanalte'.

Much'abáaj yéetel u láak' a wéet xooko'obe' ka a ka'a ts'íibt le ba'ax ta núuktajo' ti' le ju'un ta xoot'ajo'ob', tak'o'ob ti' nojoch ju'une'.

Xok k'a'am ti' tu láakal a wéet xooko'ob.

Ts'íibt ba'axo'ob k'a'abéetech.

Handwriting practice area with six horizontal lines.

**Tsikbalte'ex ba'ax tu biinetaj ichil ba'ax ta wa'alaje'ex
k'a'abejte'ex.**

Múul xook le ts'íiba'

BA'AX K'A'ABET U BEETA'AL TI' JUMP'ÉEL JOLCH'AK

Tu ka'ansajten in noole' uti'al u chúnul u meyajil koole', yáax táanalile' k'a'abet u jóoksa'al u sakabil, uti'al u tse'elel tu láakal ba'al mejen ba'alche'ob yóok'lal ma' u loobiltik kolnáal, le je'ela' uti'al u k'áatik ti' yuumtsilo'ob u páajtalil u beetik u kool, ti le je'ela' yaan u ts'aik ojéeltbil tu'ux u xu'uk' le k'áax kéen meyajta'ako', ti' le je'ela' yaan u beeta'al u jolch'akil yéetel u p'i'isil, wa ti' jump'éel laab kaaje' yóok'lal u yojéelta'al tumen u aluxil kaja'ani'.

Norberto May Pat

Ts'íibt le ba'ax ku k'áata'altecha'.

kéen xi' ikech
iolch'ake'

- BA'AX UNAJ U TSI'IKIL
- BA'AX U BEELAL XU'UK'
- BA'AX UTI'ALIL JOLCH'AK
- YAAN SAJBENTSILO'OB ICHIL JOLCH'AK
- BA'AX LE SAJBENTSILO'OBO'

Xiimbalt tuláakal u bak'ampaach a najil xook, kaxant sajbentsilo'obi'.

Ts'íibt bix u chiíkultalo'ob le sajbentsilo'obo'

SAJBE'ENTSILO'OB	TSOL BIX JE'EL U CHIÍKULTALO'OB YÉETEL K'AA Y JU'UNO'OB WA TS'ÍIB K'AABA'OB

Xoke'ex k'a'am le k'ak'alt'aano'oba'.

CHA'EJ

Cha' u ch'ak a chiich
 ti' u chún chak che'
 cha' u chowaktal u ch'ak
 cha' u chupik u chi'
 ch'ujuk ch'ujuk
 u chu'uch chultun
 ch'ujum ch'ujum
 cháach u ch'iich'il che'ej.

Ajka'ansaj Luis Alfredo Canul Tun

JA'LIL

u je'ebel u juum
 lkij a ja'ja'che'ej
 ach'
 ilja'ta'an
 ata'an
 'an u ju'unil ja'aja'lil.

Ajka'ansaj Luis Alfredo Canul

Báaxalt máaben t'aan

Pul tu ka'ap'éeel máabenil:

1. máabenil beetpajal t'aano'ob
2. máabenil k'aaba'ob

Ts'íibt kóom ts'íib pik'ilju'un yéetel nup le ka'ap'éeel t'aano'obo'.

E'esajilo'ob :

Jolch'ake' ki'ichkelem u sáastal

Áalkab u biin alux

Xíixt u wíimbail a kaajal.

Xíixt u wíimbail a wotoch

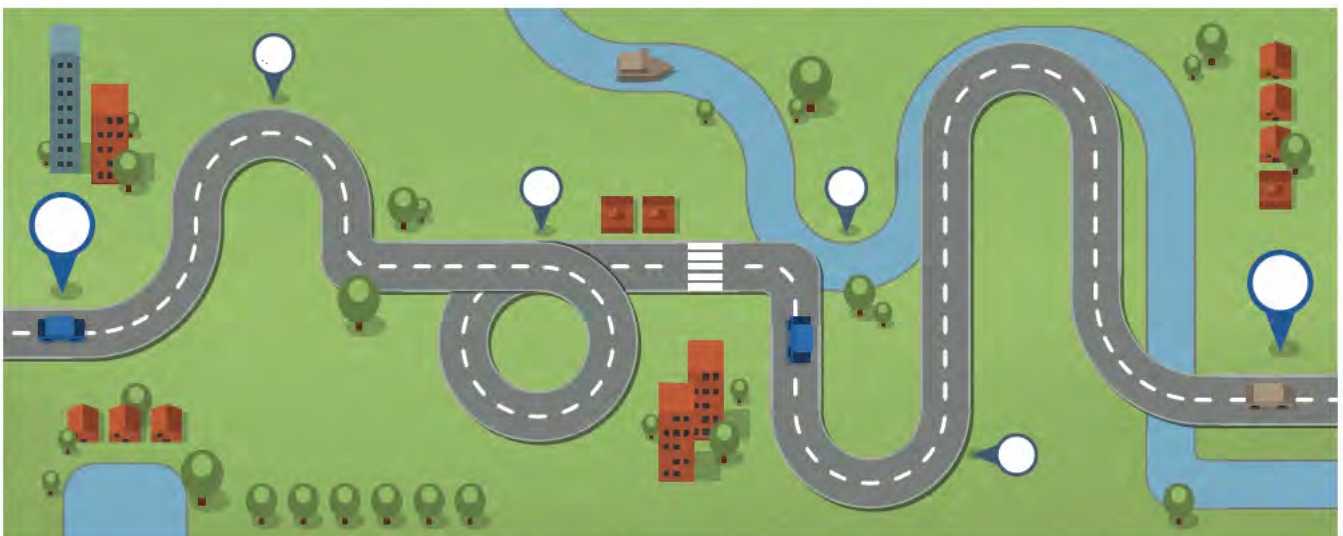
Ket u wímbail a kaajal bey xan a wotoch yéetel u wímbail k'áax Kaxant ba'ax chíikulilo'ob e'esa'an ti' le wímbailo', Bon beyxan ts'íibt ba'ax u k'áat u ya'alo'ob.

CHÍIKULILO'OB	BA'AX U K'ÁAT U YA'ALEJ

Bon u wímbail u bak'ampaach tu'ux kaja'anech, chen ts'o'okolej ts'íibt u k'aaba' beyxan tu'ux u taal u k'aaba' a kaajal.

Tsikbal xook

- ✓ Kaxant a nup u ti'al a múul xook.
- ✓ Yéeye'ex áanalte'ob a k'áat a xooke'ex.
- ✓ Bix u biin a xooke'ex'e' wa'akunse'ex uti'al a tsikbalfike'ex:
 - **Ba'ax ku máan ta wóole'ex yéetel le xooko',**
 - **Ba'ax ka wu'uyike'ex ta puksi'ik'ale'ex**
 - **Ba'ax ku k'a'ajsikte'ex.**

K'os le tsaya'an báaxal xook yaan ti' u nuukul k'osbil ku taasik a áanalte'.

Báaxalt tsa'ats'a'ay báaxal xook.

<p>TSOOLIL:</p> <p>1. Kaxant u nup le chan xóot' báaxalo'oba', tsol u nuupo'ob.</p> <p>2. Il a wil ba'ax t'aanil, nupo'ob ka a ts'íibtej.</p> <p>3. Ts'áaj a wóol ti' le e'esajila':</p>	<table border="1"> <tr><td>A</td></tr> <tr><td>ÁAK'AB</td></tr> </table>	A	ÁAK'AB	<table border="1"> <tr><td>B</td></tr> <tr><td>JOLCH'AK</td></tr> </table>	B	JOLCH'AK	<table border="1"> <tr><td>A</td></tr> <tr><td>JOLCH'AK</td></tr> </table>	A	JOLCH'AK
A									
ÁAK'AB									
B									
JOLCH'AK									
A									
JOLCH'AK									
<p>U áak'abil jolch'ak sajbensil lch áak'abile' sajbe'entsil le jolch'ako'</p>	<table border="1"> <tr><td>B</td></tr> <tr><td>ÁAKÁB</td></tr> </table>	B	ÁAKÁB	<table border="1"> <tr><td>B</td></tr> <tr><td>UJ</td></tr> </table>	B	UJ	<table border="1"> <tr><td>B</td></tr> <tr><td>UJ</td></tr> </table>	B	UJ
B									
ÁAKÁB									
B									
UJ									
B									
UJ									

U TSI'IKIL U YUUMIL K'ÁAX.

Le ba'al kéen in tsikbalta', jach ucha'an, fi' u ja'abil 1990 ikil u beeta'al u ka'anal beejil nupik Cancún yéetel Nizuk, yanchaj u talamil tumen ma' tsi'ik yuumil báalomo'obi' u yuumilo'ob k'áax. Ti' tuláakal meyaj ku beeta'al ikil koole' ku ye'esikuba'ob chan aluxo'ob, u aj áantajilo'ob báalamo'ob, chéen ba'ale' le ajmeenpak'o'ob yéetel le

ajmeeya ma' u yojelo'obi', le beetike' yáax k'iin ka jo'op' u líik'sal u pak'ilo'ob le ka'anal bejo' ma' jáan beychaji' tumen ka jsáaschaje' tu láak' k'iine' juta'ano'ob. Le ajmeyajo'obo' tu yáax tukultajo'obe' chéen loloobxi'ipalaal jutej, ka jo'op' u kaxta'alo'ob; u ka'ap'éel k'iine' utskiinsa'ab le pak'o'obo', chéen ba'ale' fi' u yóoxp'éel k'iine' ka sáaschaje' lúubsa'an tuka'atéen. Jo'op' u tukulta'al máaxo'ob jach yaan u muuk'o'ob beyo', tumen ma' chika'an u yáantikuba'ob yéetel nukuch nu'ukulo'obi'. Jo'op' u ch'úuktalo'ob ich áak'ab, ka yaanchaj túun u ja'ak' óolil ka ila'ab mejen nuuxo'ob ku meen k'aaso'ob, yéetel u k'abo'ob tak u yúuchben nu'ukulo'obe' ku jutiko'ob le meyajo'.

Bey ojéelta'abik mejen aluxo'ob túuxta'ano'ob u ye'es u ts'íikil le báalamil k'áaxo'obo' tu'ux ku líik'sa'al le ka'anal bejo'.

Uti'al u káajal u meyajil ich k'áaxe' ma' unaj u tu'ubul u tsi'ikil yuumil k'áaxo'obi' yóok'lal u jóok'ol tu beel le meyajo'.

Tsikbalte'ex ba'ax ta na'ataje'ex yóok'lal le xook ta wu'uyaje'exo'.

<p>Ts'íibte'ex bix tso'olik le tsikbal ta wu'uyje'exo'</p>	1.
	2.
	3.

Much'abáaj uti'al a betike'ex u eebil tsikbalob (la escalera de los cuentos) Máans ti' xóoxot' ju'un bix tso'olik le tsikbal. Yóok'ol le chan ju'uno'obo' beet u boonilo'ob.

K'os le mejen ju'uno'obo', ●●● u nuukul k'osbil ku taasik a áanalte'.

Tak' uti'al a beetik u eebil tsikbal, lekéen wáach'ake' il bix u tso'olol le tsikbal ta ts'íibtajo'.

Ts'íibt uláak' tsikbal a wojel yóok'lal Yuum k'áax

Blank writing area with five horizontal lines.

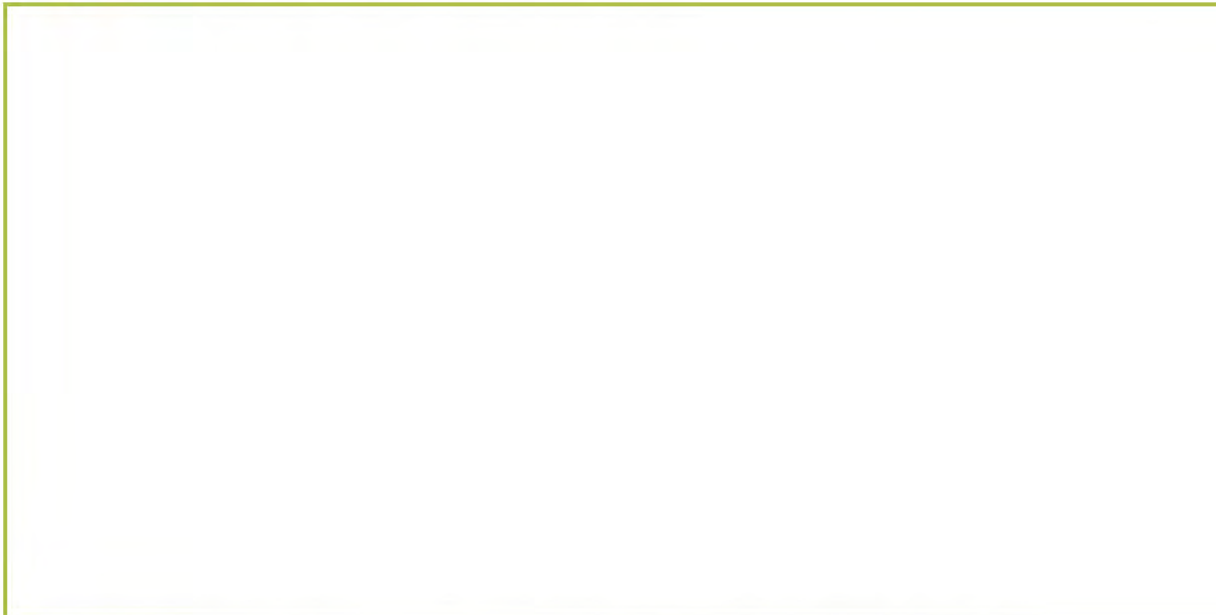

Xok uti'al u yu'ubiko'ob a wéet xoknáalo'ob.

**Bon yéetel tu láakal a wéet xoknáalo'obo' u yoochel Yuum
k'áax je'el bix a tukultike'ex**

Xooknen k'a'am uti'al u ts'íibtik a wéet xooknáal.

Yéey ba'ax xookil kéen a wa'al ti'
a wéet xooknáal ka u ts'íibtej.

Xook ma'alob uti'al u yu'ubik ka u
ts'íibtej.

U Cháakil T'aano'ob

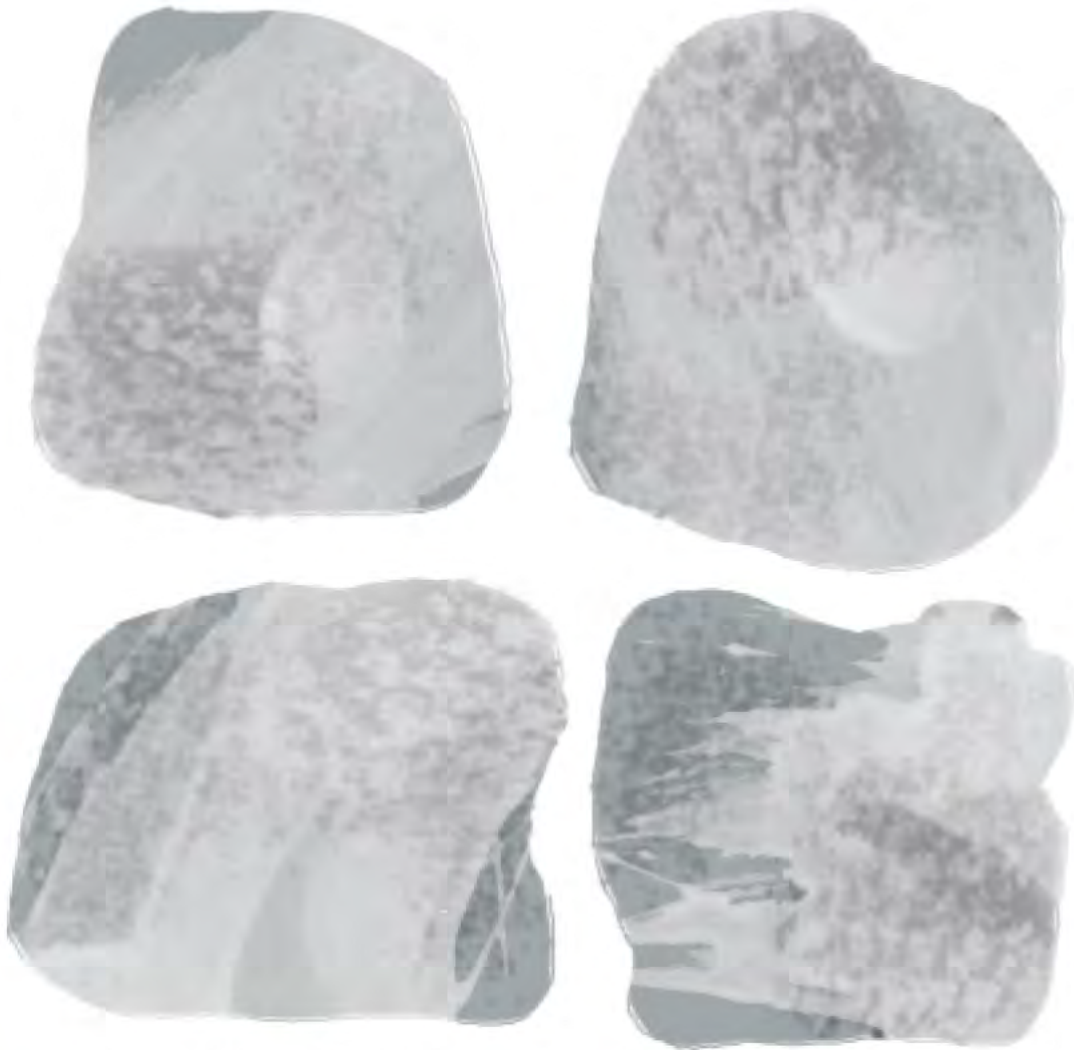
**Ts'íibt yóok'ol jarat'ts'íib, tuláakal ba'ax ka tukultik yóok'lal
ba'axten k'ambe'en u tsi'ikil Yuum k'áax.**

Beet jump'éeel ts'íib tu'ux ka tsolik ba'axten unaj u tsi'ikil Yuum k'áax.

Ts'íibt ba'ax ta tukultaj, chéen ts'o'okole' beet u boonilo'ob.

Beet u wíimbail jolch'ak

E'es tu'ux kéen a ts'áaj le ts'íibil k'aaba'obo' yéetel le e'esajilo'ob ta ts'íibtajo'.

Núukt le k'áatchi'oba'

1.Ba'ax le jolch'ako'

1.Ba'ax k'a'abet uti'al u beeta'al jolch'ak

1.Ba'ax k'a'abet ma' u tu' ubul kéen xi'iko'on jolch'ak

1.Ba'ax u beelal jolch'ak

KIN P'ISIK IN KAAMBAL

Báaxalt le k'a'at'al ts'íiba'

	1	2	3	4	5	6	7
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							

K'áatalilo'ob.

1. Bey u k'aaba' le joolbej ku beeta'al ich k'áax. Bon yéetel ya'ax.

Wa'atalilo'ob.

1. Jaymúuch' tuunich ku ts'a'apal uti'al u ye'esik xu'uk' kool wa k'áax. Bon k'aank'an. 2. Bey jump'eel chan paale'. Bon chak.

3. Ba'ax wíimbail ku ye'esik tu'ux yaan a wotoch yéetel uláak' ba'alo'ob. Bon k'aank'an.

4. Wa yaan sajbe'entsil ti' beje' ba'ax k'a'abet u ts'a'abal. Bon ch'oj.

Núukt le k'áatchi'oba'.

Ba'ax u k'áat u ya'al Junmúuch tuunich ich k'aax.	
Bix u ye'esa'al tu'ux yaan ts'aak máak.	
Bix u ye'esa'al ma' k'a'abet a máan tumen sajbe'entsil.	
Ba'ax je'el u yúuchul tech wa ma' ta tsikik yuumil k'áaxe'.	
Bix u tsi'ikil yuumil k'áax.	
Ba'ax k'a'abet a bisik wa táan a biin jolch'ak.	
Ba'ax u beelal u wíimbail kaaj.	

P'iskaambal ka'ajaats xook

1. Wóolk'áalt le tu'ux ku ye'esa'al maayáaj tsolk'iin.

2. Tsolts'íibt ba'ax jejeláas meyaj ku beeta'al uti'al kool.

3. Ts'íibt tuláakal le jejeláas yicho'ob a wojel ku pa'ak'al ich kool.

4. Ts'íibt jump'éeel tsolil ba'ax ka beetik sáansamal.

Ja'atskab	K'iin	Áak'ab

5. Ts'íibt jump'éeel tuukulil yéetel le ba'ax ka wilik Ya'abkúuns wa ku béeychajal.

6. Ts'iib Ba'axten k'a'abet u tsi'ikil yuum káax

7. Ba'ax a woojel ti' jump'eel jolch'ak. Tsikbaltej, chéen u ts'o'okolej beet u boonil jolch'ak

8. Beet u wímbail tu'ux kajakbalech.

ÓOXJAATS MEYAJ

TSIKBAL K CH'I'IBAL

Beet jump'éel u áanalte'il oocheltsikbal, uti'al lelo' yaan a ch'a'ajo'oltik tsolxikino'ob yéetel ka'ansajilo'ob yaan ichil u tsikbalil ch'i'ibalo'ob

U yóolil le meyaja': a beetik oocheltsikbal yéetel u tsolxikinil bey u ka'ansajilo'ob u tsikbal ch'i'ibalo'ob, yaan u k'a'abéettal ti' teech uti'al a beetik jump'éel áanalte' yéetel a wéet xooknáalo'ob uti'al u kúuchil áanalte'ob.

Ts'íibt ichil tojkanti'itso'ob yaan tu ●●●● k'osbil ju'uno'ob, yaan te'

áanalte'a' t

tsikbalnakc

pikilju'une

kéen a ts'íil

báaxalil u

Il a wil le o

Ts'íibt te' jaraf'o'oba' le ba'ax ka wiliko'.

Tsikbalt yéetel a ajka'ansaje' beey yéetel a wéet
xoknáalo'obe' wáaj u yoojelo'ob
ba'ax le tsikbal ch'í'ibalo', máax ti'
ku tsikbalta'al tak bejla'aj
k'iino'obe'.

**Ts'íibt waye', ba'ax tsolxikinil, noj óolilo'ob yéetel
ka'ansajilo'ob yaan ichil u tsikbal ch'í'ibal:tsikbal ch'í'ibal:**

**Tsikbalt ba'ax u k'áat u ya'al tsolxikin ka ts'íibt mejen k'áatchi'ob ku
ya'alal ichil le tsolxikino'**

Beet u jeel t'aano'ob tu'ux ku meyaj k'áatchi'ob.

Xok ka a wu'uy ba'ax kun núuktbil ti' teech tumen a wéet xook.

K'áatchi'it ti' a baatsil ba'ax u yoojelo'ob tu yóok'lal noj óolal, tsolxikin yéetel tsikbal chi'i'ibal. Tsol ts'íibt waye'.

Tsolxikino'ob	Noj óolalo'ob	Ka'ansajilo'ob

Ts'íibt waye', ba'ax tsolxikinil, noj óolilo'ob yéetel ka'ansajilo'ob yaan ichil u tsikbal ch'i'ibal:

Chi'ibil k'iin

Ku tsikbaltik in noole', ka'ach úuchil way tu lu'umil maayáaj wíinike' le jmeno'obo' u yoojelo'ob ba'ax k'iin kéen úuchuk wa chéen k'uchuk u k'iinil u jaanta'al biin yuum k'iin tumen ba'aba'al, chéen ba'al biine' yaan biin máake' ma' biin táan u ch'a'a nu'uktik le t'aan ku ts'aabalo', yaan biine' jach ko', ku biin ich kool.

Wáaj ku biin ichil u kool biine' chéen kéen u yile' táan biin u káajal u éek'joch'e'ental, le ba'alilche'obo' ku káajal u kaxantiko'ob tu'ux kun weenelo'ob, le ba'alilche'ob suuk u jóok'olo'ob ts'oone' ku káajal biin u chíikpajalo'ob, le beetike' wáaj yaan máak ich k'áaxe'

k'a'abet u kanántikubáaj ma' u janta'al tumen le nukuch báalamo'obo'.

Ku tukultik maayáaj wíinike' le k'iin je'el biino' ku jóok'ol biin le ba'aba'al u jant biin aalak'o'ob, le k'iin ku yúuchul biin le je'elo' tuláakal ba'al kamp'éel u yook biine' ku suutul ba'aba'alil, ti'al biin ma' u súutulo'obe' k'a'abet biin u bo'onol le ookomo'ob yéetel k'atabche' beeta'an yéetel k'uulta'an, beey biino' le

najo'obo', mayakche'obo' wa le kisibche'obo' ma'atan u súutul k'ak'asba'alil ti'al ku jant u yuumil biin.

Le jach tu súutukil le u chi'ibil k'iin wáaj uje', le kaajnáalo'obo' ku jóok'olo'ob u wak' u ts'oono'ob, le xko'olelo'obo' ku jóok'ol biin u p'uch u kuumo'ob wa u nu'ukulil u beetiko'ob janal, u tuukulile' ka'a biin xu'uluk u jaanta'al k'iin wa uj tumen le ba'aba'alo', kéen káajak u chíikpajal le k'iin wa le ujo' ku ki'imaktal u yóol le kajnáalo'obo' tumen ma'atáan u xu'ulul yok'ol kaab.

Norberto May Pat.

Ka'amáal xokej, ts'áaj jump'éel jarat' yáanal le tuukulo'ob jats'uts ta wu'uyajilo' yéetel le yaan u ka'ansajilo'. Múul tsikbalte'ex.

Beet jump'éel tojkanti'its ta pikilju'un, je'el bix le yaan te'ela' uti'al a báaxtik xu'uluk yéetel a wéet xooko'ob, kéen jo'op'ok a báxtike', yaan a ts'íibtik le ba'axo'ob ku k'áata'al teech waye'.

Woojilo'ob	U k'aaba' wíiniko'ob	U k'aaba' ba'alche'ob	U k'aaba' ba'alo'ob	U náajalil

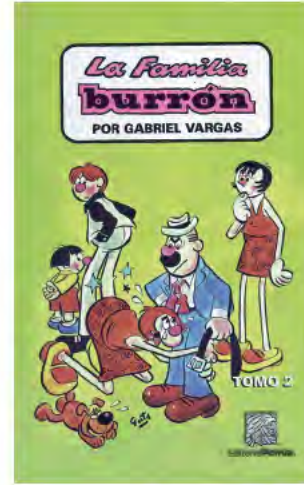
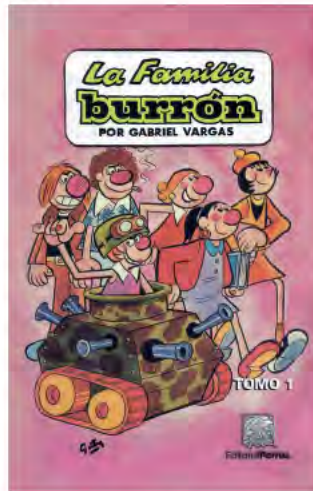

Je'el u béeytal a báaxtik yéetel u jeel ba'al wáaj k'aaba'ob.

Beet u yoochel jump'éel tsikbal a beetmaj yéetel a nool yéetel ts'íibt le ba'ax tsolxikinil u ya'almaj ti' teche'.

Ti' u kúuchil áanalte'ob yaan ta najil xooke', yéey jump'éeel tsikbal ts'íibta'an beey oocheltsikbal, uti'al a k'ajóoltik bix ts'íibta'anil.

Yáax il a wil ba'axo'ob ku bisik le oocheltsikbalo', ts'o'okole' ka ts'íibtik:

Bix a tukultik u k'aaba'ob. _____

Ba'ax u bilalo'ob _____

Le je'ela' táan u ye'esik junsúutuk ba'ax ku yúuchul ti' jump'éeel oocheltsikbal.

E'es ti' a wéet xooknáalo'obe' le oocheltsikbal ta kaxantaj te' kúuchil áanalte'o'. Beet u yoochel jump'éel súutukil waye'.

Ichil le oocheltsikbal ta yéeyajo', yaan wóolk'aalts'íibo'ob je'el bix le je'elo'oba':

**Bon máakaalmak ta wilaj je'el bix le yaan ti' le kanti'itso'oba'.
Xok le ba'ax yaan ichilo'. Ti' ku ya'alik ba'ax u biilali'.
Ts'íibt bix u juum ba'alo'ob a k'ajóol ka bon u yoochel**

--	--	--	--	--

Xok le jaats ts'íiba':

“...le jmeno'obo' u yoojelo'ob ba'ax k'iin kéen úuchuk wa chéen k'uchuk u k'iinil u jaanta'al biin yuum k'iin tumen ba'aba'al, chéen ba'al biine' yaan biin máake' ma' biin táan u ch'a'a nu'uktik le t'aan ku ts'aabalo', yaan biine' jach ko', ku biin ich kool.

Wáaj ku biin ichil u kool biine' chéen kéen u yile' táan biin u káajal u éek'joch'e'ental, le ba'alilche'obo' ku káajal u kaxantiko'ob tu'ux kun weenelo'ob, le ba'alilche'ob suuk u jóok'olo'ob ts'oone' ku káajal biin u chíikpajalo'ob, le beetike' wáaj yaan máak ich k'áaxe' k'a'abet u kanáantikubáaj ma' u janta'al tumen le nukuch báalamo'obo'.”

Núukt le k'áatchi'i'oba':

Tu'ux ku yúuchul le ba'ax ku tsikbalta'alo'.

Bix le kúuchil tu'ux ku yúuchul le ba'ax ku tsikbalta'alo'.

Máaxo'ob, yéetel ba'axo'ob sen yani'.

Beet u yoochelo'ob ti' le tojkanti'itsa'.

Le ba'ax ta beetajo' junsúutukil le tsikbalo'.

Xok k'a'am le tuukulo'ob ta jarat' ts'íibtaj tu xookil u chi'ibil k'iin, yéey jump'éel uts ta xikin, ts'íibt waye':

Kanej ka tsikbalt ti' a wéet xooko'ob ba'axten jach utschaj ta wich.

K'áat ti' juntúul a wéet xookil ka u xoktech junxóot' le xook jach uts tu xikin.

Le ka na'atiko' ts'íibt waye':

Much'abáaj yéetel kantúul a wéet xookil uti'al a báaxtik jich'kaalil, tu'ux yaan a chúukbesik u ts'íibil le t'aano'ob je'ex je'elo'oba'.

Jun. N ____

Ka' ____ b ____

Óox. N ____ óo ____

Tukult u jeel t'aano'ob, ka báaxalnakech yéetel u jeel a wéet xooko'ob.

Ba'ax ka'ansajil ku ts'áajik le jmeen ti' le paala'. Ts'íibt ba'ax ku tukultik le paalo'.

Xok Le ts'íiba'

Le jach tu súutukil le u chi'ibil uje' le kaajnáalo'obo' ku jóok'olo'ob u wak' u ts'oono'ob. Le xko'olelo'obo' ku jóok'ol biin u p'uch u kuumo'ob wa u nu'ukulil u beetiko'ob janal...

Ts'íibtej bix a tukultik u juum u wáak'aal le ts'oono'

Ts'íibtej bix a tukultik u juum kumo'ob kéen p'u'up'ucha'ako'ob

K'áat ti' a yuumo'ob bix u yoojelo'ob u juum ba'alo'ob kéen lúubuk, ka ts'íibto'ob waye'.

Ts'íibt jump'éel tsikbal tu'ux ka beet u meyaj u juum le ba'alo'ob a'ala'ab ti' techo'.

K'ex a ts'íib yéetel juntúul a wéet xook, wa yaan t'aano'ob ka tukultik ma' uts úuchik u ts'íibtike' a'al ti'. Paklan utskíinse'ex a ts'íibe'ex ku ts'o'okole' le a ti'alo' ts'íibt waye':

**Beet u oochelo'ob le báaxo'ob ku yáalik le chowak
t'aano'oba' Tak'o'ob waye'**

	U súutukil tsol oochelo'ob
	Ts'a'a jobon ku ya'alik u tsikbal máak
	Ts'a'a jobon ku ya'alik ba'ax ku tukultik máak
	Ts'a'a jobon ku chíikbesik u éets juum awat
	Eets' juumo'ob ku ku yéets'tik jaats' cháak
	Éets jum tu'ux ku yéesik u sáajkil máak

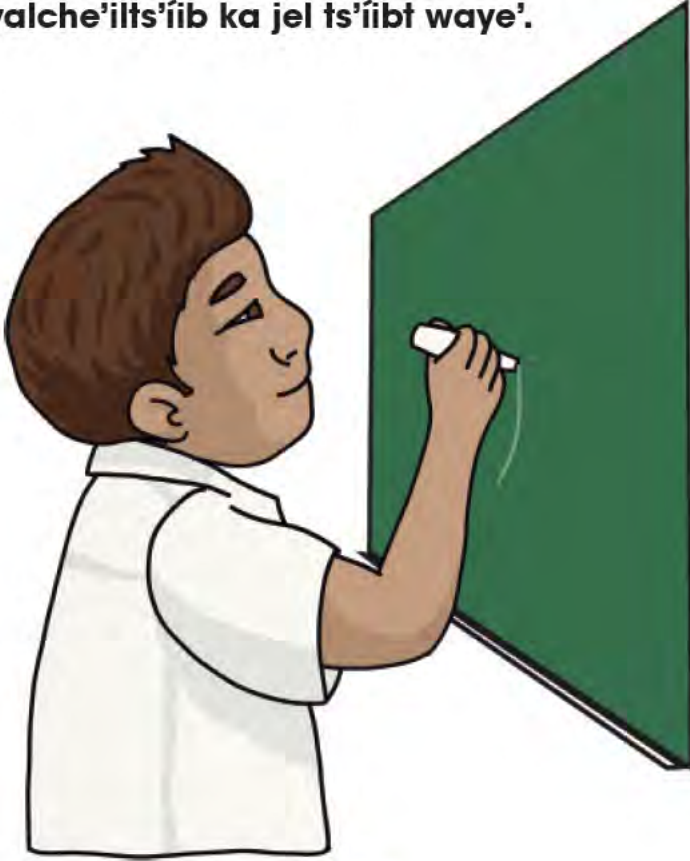

Ts'íibt bix a tukultik:

Kanti'itsil tuukul tsikbal	E'esajil juumo'ob	Chïikulalil péeksaj óol

**Máanene'ex a ts'íibte'ex tu jayalche'ilts'íib.
 Yéetel a wéet xooko'obe' xíixtuukulte'ex, utskiinse'ex u ts'íibil
 tu jayalche'ilts'íib ka jel ts'íibt waye'.**

Ts'íib jump'éel tsikbal tu'ux ka meyajtik le ba'alo'ob ta tsolajo'.

Xok u xookil u chi'ibil k'iin yaan tu paach wáalilo'ob le áanalte'a' ka tsilbalt ti' a wéet xooko'ob.

Ts'íibtej u noj tuukulil le xook ta beetajo'

Bon t'aano'ob tu'ux ku ya'alik ma' je'el bix le je'elo'oba' (*ma'tin wilaji'*, *ma'...i'*, *ma'atan*). Ts'iibto'ob ta pikilju'un.

Ts'íibt ichil le kanti'itsa' uláak' bix u meyaj *ma'*, *ma'atáan*, *ma'...i'* ta báak'súutuk il.

Tuláakal le xóoxot' t'aano'ob ta chúukbesaj te' k'a'ak'atts'íibo'. Ts'íibto'ob waye':

Ts'íibt wa jayp'éel k'áatchi'ob yéetel le t'aano'obo' ta chúukbesaj te' k'áak'atts'íibo'.

Uti'al a wilik ba'ax yéetel woojil ta ts'íibtaj, bix u juum yéetel ba'ax u jeel t'aanilo'ob je'el u béeytal u ts'íibta'al yéetel le woojo'obo' ts'íibt ta pikilju'un,
Ichil le kanti'itsa' ts'íibt ba'ax ku ya'alik máaxo'ob ku táakpajal ti' u tsikbalil ch'i'ibil k'iin.

K'aaba'	Ba'ax ku ya'alik

Ts'íibte'ex ba'ax ku ya'alik le máaxo'ob ku táakpajalo'ob ichil jump'éel tsikbal, ka ts'íibte'ex yéetel u mejen chíikulil ts'íib (péeksaj óol), tsíibta'an tu nu'ukbesajil u ts'íibta'al maya t'aan.

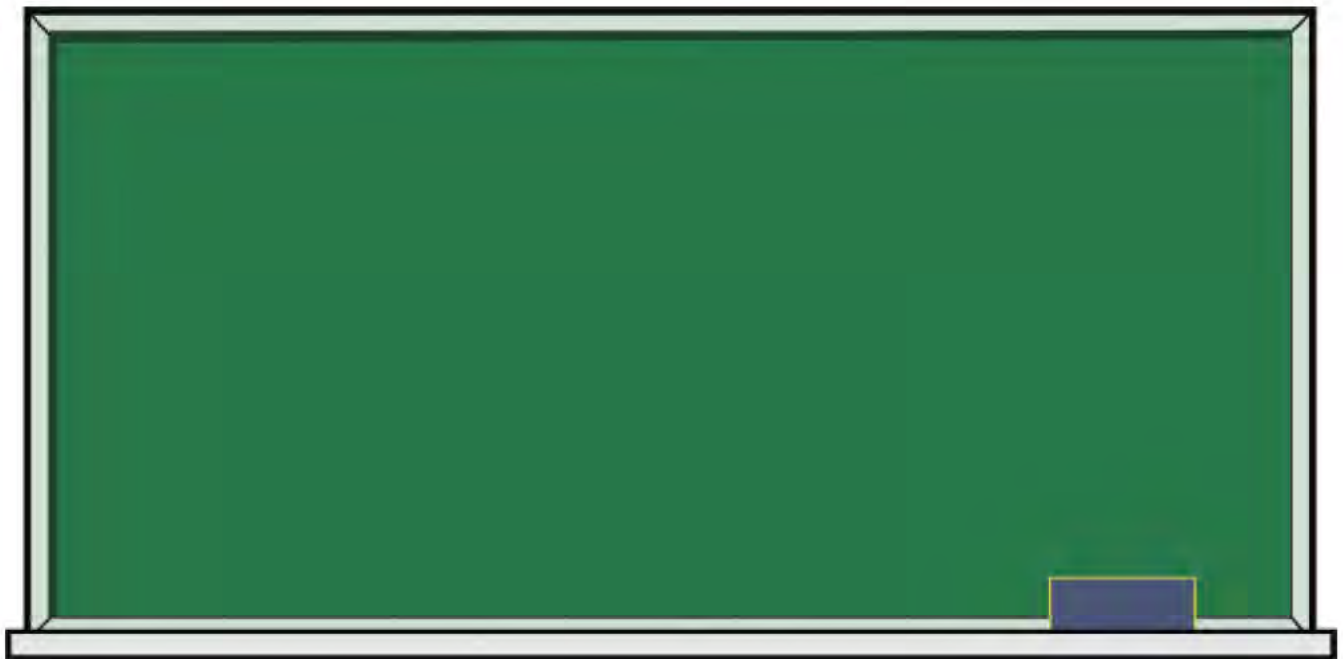
Utskínse'ex u ts'íibil tsikbal le máaxo'ob táakpaja'ano'obo', ts'íibte'ex ta pikil ju'une'ex.

Je'ex a much'mabáaje'exo' beete'ex jump'éel u kanti'itsil tuukul tsikbalil yéetel u t'aan le máaxo'ob táakpaja'ano'obo' tu tsikbal ch'i'ibal u chi'ibil uj.

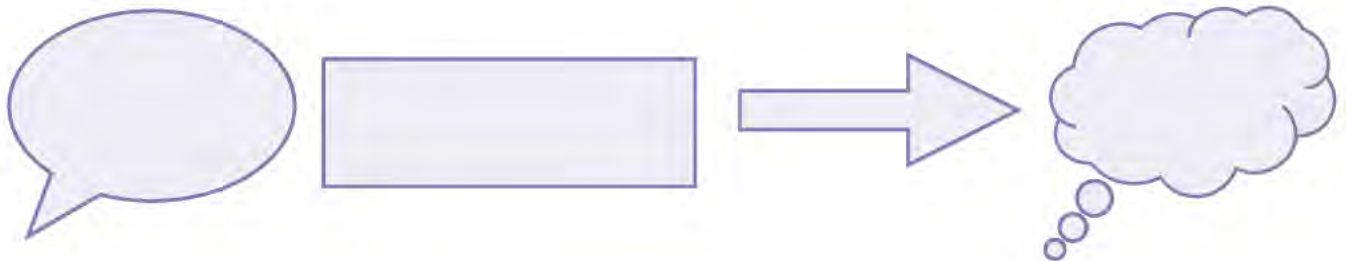

Tu xookil u chi'ibil k'iine' kaxant u ts'íibil k'áatchi'ob wa u ts'íibil jak'saj óol, ti'al ka ts'íibtej ta pikil ju'um, beeyxan tu jayalche'eilts'iib.

Je'ex much'like'exo' beete'ex jump'éeel ts'aajobon ti' u xookil u chi'ibil k'iin, tu'ux ku láaj bilalchajal u chíikulilo'ob oocheltsikbal.

Beet u áanalte'il oocheltsikbal yéetel le ts'aajobon ts'o'ok a wutskíinsiko', juplant tsolxikin yéetel u ka'ansaj noolo'ob yaan ti' u xookil chi'ibil k'iin uti'al a ts'o'oksik a meyaj.

Xak'alt u kúuchil áanalte'ob yaan tu najil a xook, yéey jump'éel xook yaan u yil yéetel u tsikbal ch'i'ibal. Keet yéetel le ta meyajtajo'.

Much'abáaj yéetel juntúul a wéet xook ka múul xoke'ex le ts'íibo'.

Sut'k'ese'ex le áanalte'ob ta xookaje'exo' beey ts'aajobono'ob, junjuntúulile'exé' meyajte'ex jump'éli'.

Tsolkiint yéetel ts'íibt tuláakal le ts'aajobono'ob ta beete'exo' uti'al a beetike'ex jump'éel u áanalte'il oocheltsikbal.

Beet u tsoolil:

Jun _____

Ka'a _____

Óox _____

Kan _____

U tsololil ts'aajobono'ob

Paachil áanalte

U k'aaba' ts'aajobono'ob

Táan áanalte'

Lekéen ts'o'okok a tsolike'ex u meyajilo'ob le áanalte'a' beete'ex je'ex jump'éel patk'abil áanalte'e' je'ex le je'elo'oba'.

Payalt'ant a yuumo'ob uti'al u biino'ob u yilo'ob u ts'áaj ojéelalil u áanalte'il le oocheltsikbalo'.

Beet u payalte'il waye', ma' u tu'ubul a ts'íibtik ba'ax k'iin, tu'uxi' yéetel ba'ax sútukil

Ts'íibt u tsoolil bix kéen a ts'áaj ojéelt le oocheltsikbalo'.

Tsol e'esajil

- Jun _____
- Ka'a _____
- Óox _____
- Kan _____
- Jo'o _____
- Walk _____
- Wuk _____
- Waxak _____
- Bolom _____
- Lajun _____

Ya'abkuns le oocheltsikbalo'obo' uti'al a t'ox ti' a wéet xooknáalo'ob, tu k'iinil le ts'áaj ojéelalo'.

Yéey wáaj jayp'éel oocheltsikbal, ka xokej tu k'iinil le ts'áaj ojéelalo', beyo' ka ts'áajik ojéeltbil u tsolxikino'ob k meyajtsil

Le ku ts'o'okol a xooke' k'áatchi'it ti' le máako'obo' ba'ax u jela'anil jump'éel tsolxikin ti' jump'éel bobo'chi' wáaj ti' sakach t'aan.

K'ublant oocheltsikbal ti' u jo'olpóopilo'ob le kaajo' beey ti' u jeel máako'ob ku k'uchulo'ob te' najilxooko'.

*T'ox ti' a wéet xooknáalo'ob, beey xane' ts'áaj ojéeltbil ti' jejeláas kúuchil.

Xok junxóot' le áanalte' "J-nool Greogorioe', juntúul miatsil maya, el abuelo Gregorio un sabio maya",

BOLON K'ÁATCHI'OB

Je'el bix te'exe', tene' yanji xan in nool. Le chan t'at'aj ich sak éek' oot'el nuxi'a', kajakbal ka'ach ti' jump'éel xa'anil naj k'axan ichil ch'ol pak'al, tu'ux seen ku ts'áajik u yich u kúulul che'ob, je'el bix mango, sak ya', oon, chakal ja'as, kayumito, ts'almuy yéetel u yicho'ob uláak' che'ob. In noole', seen báaj uuts. Lekúun xi'ikon xíximbaltej, leti'e' ku síkto'on uti'al k jaant yéetel tuláakal u jaajil u yóol u yich che'ob.

Jump'éel áak'aab, táan u wenel in wéet áabiltsilo'obe', leti' tu káajal u jayab, tin k'áatchi'itaj:

_ U'uy in nool, ba'ax túun le nikte'ilobo'

_ Nikte'ilo'ob u yich pak'alo'ob, je'el bix u neek' a wicho'ob, nikte'ilo'ob ichil loil u táan a wich. Ti'o'olal le nīkte'ilo'ob, ki'ibok icho'ob jejeláas u boon, pak'alo'obe' ku paktko'ob, ku t'aanko'ob, ku ki' ki'iki'imaktiko'ob u yóol yéetel ku ts'akiko'ob u pixan wīniko'ob.

... _ Nool, ba'ax túun le ch'íich'o'ob ku xik'nalo'ob je'el bix le péepeno'obo',

_ Ch'íich'o'obe' jáalk'ab xik'nalo'ob, kéen t'uchlako'ob yóok'olal y k'ab kúulche'e'obe',

Ku síkto'on k'aayo'ob yéetel payalchi'ob: Yáaxt'aanilo'ob way yóok'olkaabe'.

Ajka'ansaj Jorge Miguel Cocom Pech.

Múul tsikbalt yéetel a wéet xooko'ob ba'ax máan ta wóole'ex ikil a wu'uyike'ex le xooko'. A'ale'ex ba'ax tu k'a'asajte'ex.

KIN P'ISIK IN KAAMBAL

Ichil le chan wóolisa' ts'íibt le wooj k'a'abet u bisik le oochelo'oba'.

- E.- U chíikulalil tsikbal.
- C. éets'juum
- D.-chíikulalil
- F.- U chíikulalil tuukul
- A.-u nu'ukil bej
- B.-U kanti'itsil tuukul tsikbal.

Ts'íibt u chíikulil (X), uti'al a núukuik le k'áatchi'o'oba'.

U tuukulil	Mantats'	Chéen wa ba'ax k'iin	Ku biinetik in beetik.
Kéen a xook u tsikbal ts'íibil juntúul noole' ka wilik wáaj u noj tuukulil.			
Je'el wáaj u páajtal a wilik ba'axo'ob ku ya'alik le máaxo'ob ku táakpajal ti' jump'éel tsikbale'			
Je'el wáaj u páajtal a sutik le tsikbalob ichil ts'ajobono'			
Je'el wáaj u béeytal u bilalchajaltech tuláakal u nu'ukulil ts'ajobono'obe'			
Je'el wáaj u béeytal a beetik jump'éel ts'aj jobon chúuka'ane'			

P'ISKAAMBAL ÓOXJAATS MEYAJ

Kaxant ichil le ta'aka'ant'aano'oba' le xóoxot'aano'ob ku ka'ansik noj-óolil, tsolxikin wáaj ka'ansajo'ob ichil u tsilbal knoolo'ob.

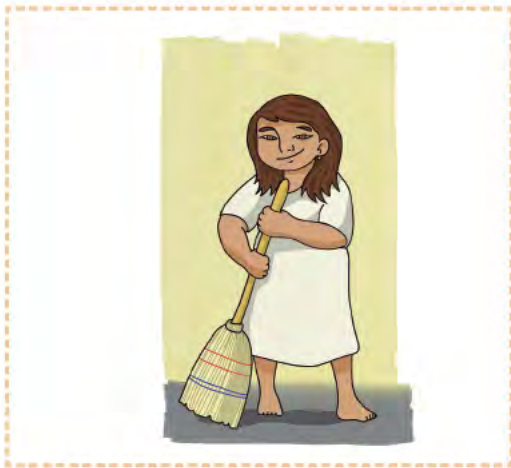
P	Y	R	S	T	U	V	W	X	A	C	Y	Z
V	TS	O	J	X	M	W	L	P	P'	A	B	J
A	I	L	O	P	T	K	S	I	X	Y	Z	K
B	K	S	T	E	Q	R	L	O	S	A	R	L
O	B	A	D	Z	A	O	W	V	M	R	Y	M
D	ÉE	J	E	TS'	Ó	O	L	I	L	A	B	N
E	N	B	X	H	Z	Y	W	N	M	Ñ	T	O
F	I	D	R	C	H	Í	M	P	O	L	I	L
G	L	U	W	S	V	M	K	U	Y	B	K	P
H	Y	Z	Y	X	W	V	U	T	S	Ñ	P	Q
M	D	A	ÚU	Y	A	J	T'	A	A	N	I	L

Beet jump'éeel oocheltsikbal tu'ux ku bilalchajal u chíikulalil ts'íib.

K'OSBIL WÁALALO'OB

Nu'ukulil k'osbil

●● Nu'ukulil k'osbil

ts'íib.	beetik	Tene'	kin	in	
ku	Jpiile'	míis	kúuchil	tu	xook.
sáansamal.	ku	u'	tsikik	Juane'	Yuum.
ba'atel	Lupee'	ma'atech	mix	u	tu'ux.

●●● Nu'ukulil k'osbil

●●●● Nu'ukulil k'osbil

●●●	—	●	●●	●●●●	●●	● —
Martes	Jueves	Domingo	Sábado	Miércoles	Lunes	Viernes

— Nu'ukulil k'osbil.

●●	●●●● —	● —	●●●	==	●●● —
Ka'a	Bolon	Wáak	óox	Lajun	waxak
Febrero	Septiembre	Junio	Marzo	Octubre	Agosto

●● — ==	●●●●	●● —	●	—	● — ==
ka'alajun	kan	úuk	jun	Jo'o	buluk
Diciembre	Abril	Julio	Enero	Mayo	Noviembre

• Nu'ukulil k'osbil

ch'ujuk	jaantik	ku	Felipe
---------	---------	----	--------

María	k'iink'aaba'	tu	biin
-------	--------------	----	------

jaantaj	tu	Carlos	ch'ujukwaaj
---------	----	--------	-------------

táan	José	pa'ik	u	pa'ap'úul
------	------	-------	---	-----------

k'aaba	k'iin	u	Sáamale'	in
--------	-------	---	----------	----

•• Nu'ukulil k'osbil

Sábado	Lunes	Jueves	Sábado
Domingo	Martes	Viernes	

☐☐☐ Nu'ukulil k'osbil

Ch'ujuk	Ch'ujuko'ob
Kisibche'	Kisibche'ob
wiinik	Wiiniko'ob
waaj	Waja'ob

☐☐☐☐ Nu'ukulil k'osbil

Pedro	María	Juan	Elena
Carlos	Amalia	Daniel	Mayra
Felipe	Teresa	Mario	Rosa
Pedro	María	Juan	Elena
Carlos	Amalia	Daniel	Mayra
Felipe	Teresa	Mario	Rosa

== Nu'ukulil k'osbil

				
YÁAX	SAK	KÉEJ	MAAK	K'AN K'IIN
				
MUWAN	PAAX	K'AYAB	KUMK'UJ	POOP
				
WOOJ	SIIP	SOOTS'	TSEEK	XUUL
				
TS'E Y'AAX K'IIN	MOOL	CH'E'EN	WAY	

 K'iinil ti'u wilnal Abril	 K'iinil ti'u wilnal Marzo (Ku yé'elankal áak)	 K'iinil ti'u wilnal Febrero	 K'iinil ti'u wilnal Febrero (Ku lolankal sak lool)	 K'iinil ti'u wilnal Enero (K'iinil joch)
 K'iinil ti'u wilnal Julio	 K'iinil ti'u wilnal Junio	 K'iinil ti'u wilnal Junio	 K'iinil ti'u wilnal Mayo	 K'iinil ti'u wilnal Abril (Ku kéetal k'iin yéetel áak'ab)
 K'iinil ti'u wilnal Octubre	 K'iinil ti'u wilnal Octubre	 K'iinil ti'u wilnal septiembre	 K'iinil ti'u wilnal Agosto	 K'iinil ti'u wilnal Agosto
	Ku yéesik junmúuch' jo'péel k'ak'as k'iino'ob	 K'iinil ti'u wilnal Diciembre	 K'iinil ti'u wilnal Diciembre	 K'iinil ti'u wilnal Noviembre

== Nu'ukulil k'osbil

 <p>YÁAX</p>	 <p>SAK</p>	 <p>KÉEJ</p>	 <p>MAAK</p>	 <p>K'AN K'IIN</p>
 <p>MUWAN</p>	 <p>PAAX</p>	 <p>K'AYAB</p>	 <p>KUMK'UJ</p>	 <p>POOP</p>
 <p>WOOJ</p>	 <p>SIIP</p>	 <p>SOOTS'</p>	 <p>TSEEK</p>	 <p>XUUL</p>
 <p>TS'E Y'AAX K'IIN</p>	 <p>MOOL</p>	 <p>CH'E'EN</p>	 <p>WAY</p>	

 K'iinil ti'u wilnal Abril	 K'iinil ti'u wilnal Marzo (Ku yé'elankal áak)	 K'iinil ti'u wilnal Febrero	 K'iinil ti'u wilnal Febrero (Ku lolankal sak lool)	 K'iinil ti'u wilnal Enero (K'iinil joch)
 K'iinil ti'u wilnal Julio	 K'iinil ti'u wilnal Junio	 K'iinil ti'u wilnal Junio	 K'iinil ti'u wilnal Mayo	 K'iinil ti'u wilnal Abril (Ku kéetal k'iin yéetel áak'ab)
 K'iinil ti'u wilnal Octubre	 K'iinil ti'u wilnal Octubre	 K'iinil ti'u wilnal septiembre	 K'iinil ti'u wilnal Agosto	 K'iinil ti'u wilnal Agosto
Ku yéesik junmúuch' jo'péel k'ak'as k'iino'ob	 K'iinil ti'u wilnal Diciembre	 K'iinil ti'u wilnal Diciembre	 K'iinil ti'u wilnal Noviembre	

☰ Nu'ukulil k'osbil

JOOCH	KOOL	TÓOK	PAAK'AL
--------------	-------------	-------------	----------------

☰ Nu'ukulil k'osbil

Ba'ax jump'éel jolch'ak : : :	Bix u beeta'al : : :
Ba'axten ku jo'olol : : :	Máaxo'ob jo'lok : : :

<p>A</p> <p>ÁAK'AB</p>	<p>B</p> <p>JOLCH'AK</p>	<p>A</p> <p>JOLCH'AK</p>
<p>B</p> <p>ÁAKÁB</p>	<p>B</p> <p>UJ</p>	<p>B</p> <p>UJ</p>

Nu'ukulil k'osbil.

Bix	a	a	Ti'	tsikbal	Áantajil
a	T'aan	Jump'éel	Chiich		
Ku	Noole'	in	Tu'ux	In	Múuch'
U'uy	u	Chîinjo' oltik	táakpajal	péeksil	
tsikti k	waj	Ma'	Máaxo'ob	Nool	

U TSOOLIL T'AANO'OB

Maya	Español
A'alajba'alob	Bomba yucateca
Ajk'óochbesajil	Responsable
Amaytsolob	Recuadro
Baatsil	Compañero, amigo
Babalmeyaj	Actividad recurrente
Beet oochel	Dibujar
Beet	Hacer
Box oot'el	Moreno-a (color de piel)
Buul	Juego de azar
U cháakil t'aano'ob	Lluvia de palabras
Chan ch'úupal	Niña
Chan xi'ipal	Niño
Chichan wooj	Minúscula
Chīikulil	Señalización, señal
Eeb	Escalera
E'esajil báaxal	Escenificación espontánea
Éetail	Amigo
Éets'juum	Sonido onomatopéyico
Jaats	Sección, apartado
Jaarat'	Línea
Jayalche'ilts'íib	Pizarrón
Kuxtal jets' óolal	Vivir en paz o en armonía
Jets' óol	Armonía, paz, tranquilidad
Jíl	Fila, enfilear
Juumilwooj	Vocal
K'aaba'	Nombre, título
Ka'ak'aaba'	Apellido
Ka'a ja'ab xook	Segundo grado

K'a'ak'atts'íib	Crucigrama
K'a'am xookil	Leer en voz alta
Ka'ansaj xook	Maestro (a)
K'a'ayju'un	Cartel
K'a'ajbesajil ba'alo'ob ucha'antak	Efemérides
K'amkuch	Derechos y obligaciones (práctica cultural)
Kanan loobilo'ob	Señalamientos preventivos
Kanti'its yóok'olkaab	Puntos cardinales
K'atáal	Horizontal
Kaaxant	Indagar, investigar
Keet oochel	Memorama (juego)
Keet	Comparar
Kin p'isik in kaambal	Autoevaluación
K'óochbesajil	Responsabilidad
U kúuchil áanalte'ob	Biblioteca
Kúuchil	Lugar, sitio
Láak'tsil	Familia, pariente
Máaben	Caja
Máan ichtal	Ignorar
Masak'wooj	Consonante
Mola'ayil	Institución
Múuch' áantajil	Solidaridad, trabajo en colectivo
Noj k'aaba'	Título
Noj óol	Valor (virtud)
Nojoch ju'un	Rotafolio
Nojoch wooj	Mayúscula
Oocheltsikbal	Historieta
Pa'ajo'olt	Analizar, reflexionar, Inventar
Pa'apoolil	Rompecabezas (juego)
Pat	Moldear, fabricar, inventar

Patk'abil áanalte'	Libro artesanal
Payal taan'	Invitación oral
Payalte', payalte'ts'íib	Invitación escrita
Péeksil	Verbo
P'e'es	Marcar
Pik'ilkuxtal xook	Diario escolar
Pik'ilkuxtal	Diario personal
Pik'ilju'un	Libreta, cuaderno
U pik'ilju'unil najilxook	Periódico escolar
Pimpinju'un	Papel cascarón, cartón.
P'isk'iin	Semana
Sak oot'el	Piel clara (color)
U suumil woojo'ob	Tendedero de letras
Ta'aka'an t'aano'ob	Sopa de letras
U táax nojpikilju'unil najil xook	Periódico mural
T'an k'aaba'	Pase de lista
Tojbe'enil	Derecho
Tojkanti'its	Rectángulo
T'óol	Fila, columna
Totojk'e'	Cacarear
Ts'áaj jobon	Viñeta
Ts'áaj ojéeltbil	Difundir

2